

Zaraitzuera aztertzeko ekarpen berriak (4 - Otsagi: esaldiak)

KOLDO ARTOLA*

*Jose Mari Satrustegi adiskide maitea gogoan,
haren zabaltasunari esker zor baitiogu
lan hauek aldizkari honetan argia ikustea*

Hiru zatitan banatu behar izan genituen Eaurtako hizkerarekiko materialak argitarara eman ostean, oraingo aldi honetan Zaraitzuko beste herri batera joan eta, antzeko gauza egiten saiatuko gara, horretarako 1975.az gerostik Otsagin bilduriko datuak hona ekarriz. Herri honetakoak eta Espartzakoak dira Zaraitzuko ibarrean inoiz bildu ditugun daturik zaharrenak; Otsagin, baina, Eaurtan eta Espartzan ez bezala, aditzari buruzko inkestarik egin ez dugunez, hona dakartzagun datuak ditugun zinta batzuen hustuketa zorrotzetik aterata daude.

Otsagiko euskararen adibideak agertarazteko 4. zenbakia eman diogun entrega honetan, aurrenekoetan egin moduan, adibideoi zenbaki-gako bana eman diegu, hauek, zenbakiok, orain arteko Eaurtakoei egokitu zitzaizkienekin bat datozela. Honela balizko interesatuak badauki ezen, 1-01 eta 2-80 bitarteko zenbakietan zertzen diren esaldiak, adibidez, '(1 - Eaurta: hasiera)' deitu dugun zatian erakutsi direnekin erka daitezkeela; 3-01 eta 5-32 birtartekoetan direnak '(2 - Eaurta: jarraipena)' delakoan ageri direnekin; eta 6-01 eta 11-80 bitartekoetan direnak, azkenik, '(3 - Eaurta: bukaera)' deritzanean ageri direnekin.

* Donostiako ARANZADI Zientzia Elkarteko Etnografia Sailekoa

Esker biziak eman nahi dizkiot, gehien bat arazo gramatikalak direla-eta, laguntza eskaini didan Xabier semeari, Euskal Filologian lizentziatua.

Adibideak ematen hasi aurretik, dena den, informatzaile izan ditugun lagun zintzo eta eraman handikoen zerrenda emango dugu jarraian, bai-eta zenbait gairi buruz erakutsi duten norberaren iritzia ere:

- 1) Liboria Contín Krutxaga (LC), 1895an sortua, gurasoak ere otsagiarrak izan zituen. 1975-76an bildua.
- 2) Isidora Paskualena Sanzet (IP), 1899, gurasoak ere otsagiarrak. 1975-76an bildua.
- 3) Sebastiana Eseberri Sanzet (SE), 1895, gurasoak ere otsagiarrak. 1976-77an bildua.
- 4) Josefa Zoko Moso (JZ), 1905, gurasoak ere otsagiarrak. 1981ean bildua.
- 5) Pedro Juan Zoko Moso (PZ), 1908, aurrekoaren anaia. Ori mendiaren inguruan, Bardea aldean eta Huescako Tardienta herrian artzain ibilia. 1998an bildua.

TRATAMENDUARI BURUZKOA¹

LC: erratén duzia zúk, élean, ník erràten dután gísa: *ze, zu...* erràten duzié? ez. Nái dut erran, míra: ník, frántsésekín ere izán dút... míntzatu² niz ánitx [Atharratzen bizi zitzaion alaba baten etxera denboraldi bat igarotzera joaten zeneko esperientzia kontatzen du], baia óyek èrraten dié: *zu, za...* ta, ník dút artrík ayén... [tratamendua edo] baia éne, éne uskarán eztá erràten, ez. Pues gúk *xú* erràten dúgu! *xu, xúri*, errátéko... *zúri*, edo *órrri*, edo ála.

(esaldiaren hasierako *erraten duzia zuk* horretan koherentziarik eza dugu, Liboria andereak nahasi bide baitzuen aldi honetan pluraleko bigarren pertsonarekiko adizkia –kasu honetan, galdera izatean, ‘duzie’ + a = *duzia-*, singularreko bigarren pertsonan erabilitako izenorde batekin, honi ‘duzu’ + a = *duzua* baitagokio, ohiki, beti ere galderok egitean *-a* galdetzailea eranstea nahitaezkoa ez dela gogoan izanik)

LC: dénbas³ emén, uskarán, uskàran erratén zien xárrek, ánitx életan *zúa*, *zu* e? orái iyórk éztu buélta korí, ez. Erràten zien, senárrak emáztiari: *zu!*... Ta, géro, emáztiak senárrari: *zu!*... [zuketan elkarrekiko, alegia]. Ta, órai eztá erràten *zúa*; orái èrten dugú *xu*; baia... orí eztákit létran exértzen denéz kàin áisa, *zúa* obéki! edó?

(hots, XIX. mendeko Eaurtako inkesta *zuketan* bildu bazen ere, lanaren azken orrian bertako tratamendu xumegarriarekiko ohar bat agertzen da, hau ere indarrean zegoela adieraziz⁴. Ikusten denez, denborarekin, xukako tratamendu hau

¹ Lehenagoko saioetan ere aditzera eman genuen moduan, informatzaileekiko gure harremanetan haien mintzamoldera hurbiltzen saiatu gara beraien aldetiko ulermena errazteko. Irakurleak badaki, ongi jakin ere, egiazko zaraitzueraz petoa haiena dela eta ez gurea.

² ‘mintzatu’, ‘xardoki’, ‘elastatu’ eta ‘ele erran’ –azken hau Erronkariko ibarrean bezala– adi daitezke Otsagin, gutxienez, eta Eaurtan inoiz Carmelo Krutxagak ‘*ELEKATU*’ gisako sinonimoa erabili zuela oroitarazten dugu.

³ ‘denboraz’ da hori zaraitzueraz, gehienetan ‘denbraz’ aditzen bada ere. Zoilo Moso otsagiarrak idatzi gutunetan ere, dena den, ‘denbas’ ikusten dugu, behin baino gehiagotan gainera (José Estornés Lasa: *Zoilòren uzta...*).

⁴ Hona L.-L. Bonaparteren *Études sur les trois dialectes basques...* delakoan (25. or.) honi buruz irakur daitekeena: *Ce sous-dialecte possède le traitement diminutif, qui ne figure pas dans la conjugaison. Sa formation est plus facile, puisqu'elle consiste à changer le ‘z’ et le ‘tz’ du respectueux, en ‘s’ et en ‘ch’* (hots, x eta tx).

zukakoari gailenduz joan zaio, batzuetan xumegarri izatearen funtsa bera ere ia guztiz galtzeraino, XX. mendearen azken laurdenean zaraitzuerazko hiztunen kopuru gero eta urriagoaren joera nagusia xukakoaren aldekoa izan dela, zuketan emaniko esaldi-parrasta ederrik bildu badugu ere)

LC: *ìzan zìra zù? / zér nai zù errán dauzkitzután? zernáiden? / ta zér nai zunén xakín?*

(Liboriak zukako tratamendua erabili zuen gurekiko harreman zuzenean, alokutibotasunean oso gutxitan islatu bazuen ere)

IP: *ez, eníxu egón bátere / Frantziárik xìten... xú / ta... altzíneco urtetán, etxíntxán... dántzariak fátén / xúk akáso ikúsi... ikúsi txú*

(Isidora anderea izan zen informatzaile guztietan xukako erabilera orokorra koherentzia handienaz erabili zuena. Liboria auzotarrarekin buruz buru egotean, baina, haien arteko tratamendua nokakoa zen)

SE: *bueno, pues bíarr eíz fanen, baia... / bíar bordála fán biar dun*

(Sebastianak, neskatila batekin izaniko hizketaldia irudikatzean, nokako erak erabili zituen; gurekin, ordea, Garazi aldean-eta 'ezta-badaka' esan ohi zaion alokutiborik gabeko zukako tratamendu arrunta erabili zuen ia beti)

JZ: *zé erran du? ['horrek', gaztelerazko 'usted', alegia] / zér nai du errán oté? eztakít zer nài dun errán / ta eztú bátre ikúsi? / ikúsi tú, nóla iten drén... geró*

(Josefak emaniko adibide hauek agerian uzten dute haren etxean inoiz izandako *dukek*-en aldeko tratamendua, gurasoekiko harremanetan guztiz arrunta bide zena; jorera hauxe erabili zuen, gehienetan, aldi berean kanpotar eta adinean heldurik ginen gurekin ere. Tratamendu-era hau, hots, errespetu handia zor bide zitzaient pertsonetikiko gaztelerazko 'de usted' en parekoa eta, adibidez, 'ama, non egon da?' edota 'aita, zer egin du?' moduko galderetan isla daitekeena, alokutiborik gabeko zukako esamoldeetara hedatzen da elkarrizketa arruntean, 'ama, apeza xin da' edota 'aita, apezak erran du' gisako baieztapenen bidez, esaterako; tratamendu hauxe iragan mendeko azken laurdenean Erronkari ibarreko Izaban eta Uztarrozen ere ezagutu dugu)

JZ: *eztá izanen... zú, Otsáiko? ez?*

(esaldi honetan, baina, gurekin erabili *dukek*-eko adizkia 'zu' izenordearekin nahasi zuen Josefak)

JZ: *ordúan áisa! ordúan léitúz, erránen zinuén*

(esaldi honetan zukako tratamendua eman zigun Josefak)

JZ: *éni idùritzen zaidáxu, e?*

(eta beste honetan, aldiz, xukako alokutiboduna erabili zuen)

JZ: *xìten nixú konfésatzra / formàtu xút dóloreá / bádixu ilábeta bát...*

(aitortzean Josefak erabili ohi zituen esamolde hauek ere xuketan ikasi zituen, argi dagoenez)

PZ: *ní xin niz.*

(aitarekin mintzatuz, adibidez, arreba Josefak egingo zukeen moduan –erantzuna da–)

- *'ní xin nizu' edo 'xin nixu', ez?*

PZ: *no; ní xin niz.*

(aitak berari, baina, toketan egiten ziola dio)

EUSKARAREN NOLAKOTASUNARI ZEIN EGOERARI BURUZKOA

LC: *ník erràten dákot sémeari [Iratiko oihanean basozain egoniko Teófilo Eseberriari, alegia]: "uskára bukáutuko (sic) dúk", ez? eztá bukátukò.*

- LC: gu... kánbiatu gintzán dénbatik... unát⁵, útzi dá ánitz... uskára.
- LC: áitaguréa... ásten níz errátëa⁶, bàia eztút segítzen! íkasí nuen ník ón-gi... eta krédoak eta guziák, bàia... átze záizta.
- LC: átze zaidán [orainaldiko nokako era] hasta... kontátzëa.
- LC: emén, bálle kontán, Espárza izan dá garbiéna éne ústëan; garbiéna gú bezála, bàia áyek élastátru⁷ dié íágo, xárrek; emén bukàtu dá len; àitzen (t)zú? Émen, bukàtu dá len; ník eztóket érran zéregàtik, zèren kláro, erría dá géxagó t'arëó; kémen izan dá mílitáre bétí... eta ník éztakit nò-la errán, zéregàtik, emén bukàtu dén len.
- LC: pues... eztákit oráí, e? nóla dagon, baia ór(s) [Espartzan, alegia]... zién uskára, gú'beñó bérántágo.
- LC: baia, orrá, errán dauzút zénëa, orázioak, uskárakzó... orázioák? ikási nítuén, bàia eztút géro práktikátu, fan nítzan ní ere, gázte, zèrbitzualá, ta zén... bai, zrèn uskaldúnak, bàya etzién elastátzen, fíni...
- LC: ník igàre... ikási nituén [otoitz] guziák; kónfesátu ére nitzán lemíziko kónfesióña, uskárak; orái, kónfesióña⁸... úskaldun batekín, érranèn dut, baia erráteko orázio egùnorózkóak á(t)ztu záit⁹. Éne príma, órr ikúsi... beitzínuen xíten gintzánian karreterátik... arék oráño bádaki, áren áma zén enéan áizpa, eta... arék oráño konsérbatzén tu; arén áma, eta éne áma, bíak áizpa.
- LC: átzo, ìzan nítzan ní, béste... orrékin, Isídorarékin, ráto bat; érnégún ere báí... ta átzenèko egunëan ere báí. Ta oáño errán ginuen, úskara, pues úskara, karríka kontán, bagintzán... or, Xálómenëan, —erràten gín-nuen etxéan nónbrëa— Juána Xalómena; Fráncisca Goénana...
- *koiek díra ongi dakienak?*
- LC: bai, báia finítirik drá, ílik dra. Zér... àdin zuén? erràten dúzu? íl zén laurogéietan, baia íl zen.
- *noiz, aspaldi? duela denbora anitz?*
- LC: làur úrte, akáso; ta Fránciscá... Goénana, ère bát zen, e? uskálduna, \$ngi. Kemén... Juána Contín, edo Juána... Txarándel, lén gísa, bàia dénak drá íl(l)ik, eta... Juána zén, ni beñó yagó íru (sic) úrtez baia, bí úrte badú il zéla; eta béste Juána érran dutána, Salomé, orrék ere batú bèrze írur urté ílik, eta... Fráncisca Goéanák, batú, orái bear tú egín bíga¹⁰, íl(l)ik; ta orón¹¹ gú gintzán, denók, karríka kontán, borzók uskáldun; ta gú, gúaur gintzánëan, érraten ginuen [euskaraz], bàia géro,

⁵ *unat* hori —*unateko* ere erabiliko du informatzaile honek berak beste uneren batean— Pedro José Samper apaiz eaurtarrak ere, bere herriko euskarara itzuli ebangelioan, erabili zuen: *Ordutic unat asincinuen Jesus predicatcen* (4-17), eta Espartzan bildu materialetan ere azaldu zaigu, *onat* aldaerarekin batera.

⁶ Bakan da *errátëa* hori, non-eta 'erratra' ez den, erdipurdi ahoskatutik edo.

⁷ Beste bi alditan, baina, 'elastatu' erabili zuen Liboriak —Azkueren arabera 'conversar, converser' (BN-s)—, oraingo era hau baino askoz arruntagoa.

⁸ 'konfesiónea' erabili zuen Liboria andereak esaldi honetan, bi aldiz gainera, lehenxeagoko beste esaldi batean 'orázioak', bitan ere bai, erabili arren. Oroitarazten dugu '(1 - Eaurta: hasiera)' azpitu-tua eman diogun gure aurreneko entregan, 1-10-b zk.ko esaldi batekin loturik, *-iol-ione* bukaerei buruz esanikoa. Josefa Zoko andereak, dena den, guk aipatu 'proziesione' hitzarekin harriturik nonbait, *prozésioa!* bota zuen behin, geuk aipaturikoa zuzendu nahiz edo.

⁹ Bitxi da *zait* hori, 'zaida' (sing.) eta 'zaitza' (plur.) aditzen baitira, ohiki, Zaraitzun.

¹⁰ Honela eman zuen oraingoan Liboriak, Zaraitzun, ohiki, 'bida' aditzen bada ere.

¹¹ 'orduan' izango ote da? zentzuagatik hala izan daitekeela dirudi, besterik aditu uste badugu ere.

- xíten zén, bátenik bèste gatzé bat ta béstëa; esèrtzen zrén gùre saétsëan, ta yá kánbiatzen gínuen, kánbiatzén zaukién ez béitzien áitzen; eta... kláro, ó(r)ai, kémen [auzoko andre gazte baten izena aipatzen du], badakízu, órrek (...) ta órren... senárrak eta órren... semíak eta erráten dié: “¡hablen en cristiano! porque no oyemos”; áitzen dié baia eztié kónprenditzen. Ta órai náí luké ere xákin, orái nai lúke ére xakin.
- SE: kemén, erráten dá *enágui; nágui!* ‘ven’, *fán adí!* ‘vete’
- SE: bah! txardóki ba... txardóki báginezá ya... ègunóro bai, baia, eztúgu ègunóro (t)xàrdokitzén bàizik e...
- SE: érdarála fátén grá yágo, bàia badákíe!
- SE: uskárarà xàrdokiréren (sic) dút ník zernáiden den, akáso ez kain óngi nòla... bèrze baték, e?
- SE: baia kémen nòla... nòla ápezek erákusten baitzáukien [dotrina, euskaraz] ánitz, ápezek... pues kórrek [Josefa Zoko auzokideaz dio] bàliotu zuén ánnniz...! ta géro, áitetamék... ai! emázte kóri xin báliz kóna... korr é... korrí, aíták oíí! áiták erakústen zabén ánniz!
- SE: apézak? pues eztákit keméngöak zrénez, etzrén keméngöak ápezák, bèrzenáz? xákinen ginuén, abér zér apez zrén, zér etxétako zrén; baia éz, eztákit núngo zren.
- SE: uskára konék ermàten dú anítz érdara.
- SE: eta érdarara [‘uskarara’ behar luke] gáldu dá, ezpáitxo jéndiarí gustátu.
- SE: eta ezpáitzie gustátu érdarará [‘uskarara’ behar luke honek ere], galdu dá guziá
- SE: eta zárrak, zárrak fátén baigrá altzína, e? yá eztá xardokiren, ezpárimáda orái jénde... gázte káu, jénde gatzé, aúr kuék ezpárimadié ikástén... ez-tá kemén yágorik. Xaz, errán dutána bezála, ási baitzrén ta ezpáitzien... idúritzen báitza(i)én ikàsiren ziéla, baia éz ikási (...); orái, txíkinék, ikúsiko. Nik, yá urté tugùnekín... ya, eztúgu ikusirén, e? ez! yá urté... tútanekín ník, ta ník bezála bèrze... ánitzék, éztugu ikasíren uskárara! éz-ez-ez... ikúsiko, ikúsiko! Órai, gázte kuek, orái ègon dréna*k* ikarzóla¹² kontán, orái egon dén mutíko korí, kemén, arástian... néxkotóák (sic) ez, áur bat egon báita arástian, láur úrte baitítu, kóri faten, eta ikástén óngi! memória? ezpáitugú guziók memóriara iguál.
- JZ: [anaia ziren bi apaizen aipamena –Arin haien abizena, jakin ahal izan dugunez–, ustez Gipuzkoako goierritarrak] bágínuén... ápez bát (e)ús-kaldun, eta kárek erákutsi zaukién pues... pàdrenuéstroa eta... kónsátzra¹³ ta guziá... kóri guzia; eta... kúra... géro il báitzen fíte, bueno, ta béttze bát baràtu zén, erríko zén, kúra, ta... kárek eré... kònsatzen zuén úskaraz, kárek; nài bagínuén úskaraz iguál, ta kònsatu nintzán áníz-ániz ni uskaráz! bai...
- *apeza nongo zen?*

¹² Aspaldiko gure *Erronkariko uskararen...* (FLV 34, 1980) izenburuko lanean hitz honi buruz egin genuen aipamena honakoa izan zen, errotazismoari loturiko *st / rz* taldeez ari ginela, eta izabarrek, itxuraz, *rz* taldeko hitzak ahoskatzeko zuten zailtasuna agerian jarri ondoren: “Aurkako kasua ematen da, neurri batean behintzat, Zaraitzun: Otsagin, adibidez, eta *Osaba* etxeko 80 urtetako Sebastiana Eseberri andreari ‘ikastola’ hitza, aski berri izan berarentzat, nonbait, eta behin baino gehiagotan *ikarzola* entzunik nagokio”.

¹³ Hona ‘konfesatzera’ hitzaren laburbilketa ikusgarria.

- JZ: àpezá? pues... nóla da? éztakit; desde luego, zen... zén de tierra vasca, no sé de qué pueblo era; había dos, don Rafael¹⁴, que era el párroco, y don Daniel¹⁵, que nos enseñaba el catecismo, y nos daba cada coca!...
- *uskaraz irakasten zuen?*
- JZ: pues kórrek! apéz txikína dèitzen ginuén! apéz txikina, txikin báitzen!
- *zaraitzuarra izanen zen...*
- JZ: ez! ez!... úskáldun! bien! kén ez!... eztákit zér erríko zen; pues zén... urrán-urrán Villafránca... Ória (...) pero murieron los dos jóvenes, aquellos curas, y eran vascos, con una hermana, también, que era vasca¹⁶, también estaba la... los tres en familia¹⁷.
- *eta geroztik ez dea izan yagorik? apez uskaldunik?*
- JZ: geróztik eztágo... uskáldunik eztiére, eztá batre, no, géroztik...
PZ: eta [apez] kaiékin oráño, baia yá, fán zren kúrak? bueno, cuando íl tzren, yá zarrík, yá géro sín (sic) zen àpez konék... étzakiéla déus eré... ya... yá gáldu zén anitz; ta máestroak eta guziák, etzién déus eré... èrakustén ja, yá déus ere, gáldu zen.
- *arrebari aditu nakon, bein, kemen egon zirela bi apez uskaldun, don Daniel eta don Rafael anaiak...*
- PZ: don Daniel eta don Rafael...
- *zer apellido zien, Arin?*
- PZ: Arín akáso dá baia, akáso Árin da, baia korí enakien... énakien segurá... segurá; don Dániel da don Rafaél bai, ní fan nitzán aiekín dotrínalá ta... korrekín...
- *uskaraz ikasi zínuen?*
- PZ: ez, ník ez, uskáráz ez.
- *zure arreba Josefak bai...*
- PZ: bai, karék bai, eta emáztek yágo, porque fátén, fátén baitzrén yágo; buuuh! bétí elkítzen gintzán [= 'gintuen'] aiták guardatzéko... árdiak edo... edo mándoa edo bégi ere báitzen étsen, pues bétí fan bear ginuén kóitra... txíkin izánik eré, eskólatik èlkitá, ta hála! ta alábak s(i)émpre... edo arreba bétí faten zén.
- *Eaurtan mintzatzén zen, xardokitzen zen kemen beño yago, ezta?*
- PZ: kémen beño yágo, bai; yágo edo... bérantago, eta yágo ere báí. Gàzte gintzalarík, yaguén xardókitzen tzuéna zén Èspar(t)zá eta Éaurta; eta... kémen ere báí; baia kében gáldu zén... ándí, lén... kán bāño. Éspartzán eta Éaurtán xàrdokitzén kémen beño berántago.
- *eta Ezkarozén?*
- PZ: Ezkàrozén? kór gútiago berriz; kor gúti.

¹⁴ Don Rafael honen berri ematen digu Estornés Lasak ere *Zoiloren uzta...* izenburuko artikuluan, apaiz honek bataiatu baitzuen 1902-06-28an gerora Estornés beraren informatzaile bikaina izango zen Zoilo Moso Bezunartea jauna.

¹⁵ Don Daniel apaiz euskaldunaren berri ere badugu, Euskalerriko Irratiak argitara emaniko *Nafarroako euskaldunen mintzoak II* deitu lanari esker (23 or.).

¹⁶ 'vasco/vasca' izatearen kontzeptua, Nafarroako leku askotan, inor euskararen jabe izatearen ideiarri hertsiki loturiko iritzia da.

¹⁷ Luis Kanbra otsagiarrak -Z. Moso herrikidearen laguntzaile izanikoa Estornésékiko harremanetan- honen guztiaren berri laburra eman zuen, 1969an, honi bidali gutun batean: "Cuando yo era niño [idatzi zuen Kanbrak] había dos sacerdotes hermanos muy vascófilos que daban la doctrina en euskera a las chicas, etc. Estos buenos hombres (que así eran) vinieron aquí de Alsasua pero su ascendencia es muy fácil que fuera guipuzcoana, porque al morir ellos una hermana que vivía con ellos, se retiró a Segura, Guipúzcoa" (J. Estornés Lasa: *Zoiloren uzta...* 80 or.).

INGURUKO (EDOTA URRUNAGOKO) MINTZAMOLDEAK
DIRELA ETA

- *eta kan, Latzan, nola xardokitzen zuen orrek Uztarrozeko jendearekin?*
 LC: pues... érdara, eta úskara; badá... ['baziren' hobeki legoke, antza] amá-xar¹⁸ batzuk; gàztetan etzén.
 - *zer da 'amaxar' batzuk? 'abuelicas'?*
 LC: pues 'abuélicas', bai. Gúk abuéla erran dugú, lén... bezála, baiá...
 - *'abuela' errateko 'abuela', baina 'abuelicas' errateko, orduan 'amaxar'?*
 LC: bai, amáxar bat, ta aitáxar bat. Geróztik èrran túgu... béste manéra batzurétra ére, baia gúre-gúre, gúre gáztiak z(r)én kála (zuzenduz:), gú-re gàzteenán, gàzte-denbrán zén kála, amáxarrak, bai.
 - *kortaz, uskaraz ere xardokitzen zuen emazte kaiekin?*
 LC: Ûztarrótzen? báí-bai... bai, gútti! kemén beño anítzekín gúttiago, baia bázren, bai, úskaraz [mintzo zirenak], óri nái dut érran...
 - *eta ongi konprendítzeko gisan?*
 LC: báí-bai, bai; bėti badúgu... éle bat edo béste kanbiát(u)rík, eztiá? bai, bàia azkénëan, déna, úskara, bai.
 SE: izán balíz bérze uskárará, Báztan... kortán xardókitzen dén uskára, kò-ri dá... mákurrágo, kòri dá... kóri dá értsiago, kóri eztá konprendítzen, ník eztút konprendítzen guziá.
 SE: úrte batéz -bádu... akáso zórtzi úrte kóntöak- fán gíntzan Fránciara (sic *c*) ta kán, úskarará dakié óngi xárdókitze(n); eta ginaudén kán, ta emázte bát xin zén ta xardóki tzaun-, (zuzenduz:) zaukién úskarara, ta guk éz konprendítzén uskára kúra, e? Frántziakué (sic) gúk éz... konprendítzen; ník? ez kónprendítú járik ere; eta gízon bát bazegón, kéméngo bai, kéméngo báita, kán dago, kán bizítzen da; kéméngo dá eta kán bizítzen dágo; eta kárek erráten, erráten zaukién zér erran zaukién emázte kàrek; orrá, nóla den mündöa!
 SE: eta... Bílbauén eré bai, kan ére bádakie, ez káin... éz káin óngi; kan... tradúitzen dié... píxka bat yágo.
 JZ: (ez)tút xárdoki sékula, kállese kuek.
 JZ: Erróngari dá Kállesa, e? Kállesa deitzén da, Erróngari dá el pueblo Roncal, baia bállea dá, Kállesa; bàdakítza?
 PZ: gú xùntatzen gitzán émengo... Larráuneko... artzaiékin e, kor, múgan, eta... kàyekín bai, ordúan xárdokitzen gítzuen... óngi.
 - *ongi? bai?*
 PZ: bai, óri dá gúrea bezala; alkár... idúri edo... idúri edo bérdin. Ník é, Frántzián, enúk, enúk egón... sékula bàizik e Tárditzen¹⁹, égun batez (...) bàya kór, àrtzaiekín xuntàtzen gintzalarík, pues báí, xárdokitzen gítzuen... úskaraz. Ta Lárraun eta érri kuetán, xárdokitzen dié gúk bezálala (sic), bérdin.

¹⁸ 'amachar' idatzi zuen Antonia Anaut izabarrak 1974-75eko eguberritan bidali zigun krisma batean: *ni viar suerte egin biar[r]ez amachar coní* (FLV 25, 1977).

¹⁹ Doroteo de Miguel uztarroztarrak ere *Tárdiz* zerabilen Zuberoako Atharratze herria izendatzen. *Erronkariko uskararen...* (FLV 34, 1980).

ADIZKIAK BARNE HARTURIKO ESALDIEN ZERRENDA

Lan hauetako ziorik nagusiena ditugun materialetatik ateratako adibide-sorta aski esanguratsua eskaintzea izaki, jarraiko lerroetan hori egiteari eutsiko diogu. Horretarako, bada, lehenago esan dugun moduan, adibideoi zenbaki bana eman diegu Eaurtako hizkerari eskaini genizkion lanetan emani-koekin bateratsu, era honetan oraingo hauek erreferentzi puntu zuzena izan dezaten eta balizko interesatuak hartan ageri zirenekin parekatu ahal izan ditzan. Hona, bada, adibideok:

- 1) Aditz laguntzaile iragangaitza (*nor* kasua)
1-01→1-19, orainaldia; 1-20→1-38, iraganaldia.

adizki-zk.adibideak

- 1-01 LC: *izan níz Billabén, ígare níz... unátekó... Bitória, ere báí, ígare dút*
(*ígare* aditza, laguntzaile iragangaitz zein iragankorrekerekin azaltzen da esaldi honetan, azken hau 'zeharkatu' esanahiaz, antza)
- LC: *ní faten níz [lotara] amárr orenétan... akáit(r)ik; bakárrí' níz étxen, e?*
(*orenetan* horrek ohiko asimilazio eta laburbilketak beti gauzatzen ez direna erakusten du, gure ustez)
- SE: *pues akáitzen níz!*
- JZ: *baia béti elkitzen níz gáizki / ni jústo orítzin níz*
(bigarren esaldiko *orítzin* bitxi horretako azken bokalean asimilazioa egon daitekeela iruditzen zaigu)
- PZ: *Aézkoan gúti eon níz ni, festátan ta ez déustatan*
- LC: *bàia ez níz egón barátrik, bátre / ez níz ígarétzen*
- IP: *éz-ez, ez níz egon baia dagó ánitx úrran / ez, eníz égon*
(joera desberdina erakutsi zuen Isidorak, bi esaldi hauetan, sandhiari dagokionez)
- SE: *bàia ez níz orítzen nó n... nóngöa zen*
- JZ: *ez níz fátén guré prozesioá(n)*
- LC: *ní xítén nízánëan Irúñarík...*
- JZ: *áita konfésorëa: bádixu ilábeta bát enizála konfësàtu*
(aitortzeko asmoa erakusteko formulatik aterata)
- JZ: *ezpániz fátén sékula*
- SE: *órai yá éz orítzen ní bátrere, ni éz orítzen bátrere ya*
(ekialdeko euskalkietan maiz aurkitzen dugu aditza bere laguntzaileaz gabeturik, hau suposatutzat jo bide den seinale. Hona Izaban bildu adibide batzuk: *nik ez izártan déus ere / gáztarik éz égítan, éz égítan; txíki edota órai ez; orái, nóreze éz xoaitán egútxarà*²⁰. Uztarrozen ere badugu adibiderik: *eta... kúra, ánitx urrín bitagó, éz xin edota buh! órai négia xínen eta géntia...*²¹)
- 1-02 PZ: *nik é, Frántzián, enúk, enúk egón... sékula bàizik ere Tár-ditzen*
- 1-04 a PZ: *eta enúzu egón déus ere*²²

²⁰ Izabako *Katalin Garde*-ko Antonia Anautek emanik: *Erronkariko uskararen...* (FLV 25, 1977).

²¹ Esaldi pare hau, berriz, Uztarrozeko Fidela Bernat zenari zor zaio.

²² Otsagiko dotrinan 'nizu' dugu: *Jauna ni esercen nizu zure escu sanduetan*, era hauze, 1992an, *Lorentx* exeko María Izal Landa andereari (88 urte), jaunartu aurreko otoitz baten testuinguruan, aditu

- 1-04 b IP: bai, Iruñán bai, egón nixu báí ni
 JZ: ta arrépentirik nóre bekàtu gúziez xìten nixú konfésatzra
 (aitortzeko asmoa erakusteko formulatik aterata)
 IP: ez ní...-xú égon / ez, eníxu egón bátère
 (joera desberdina erakutsi zuen Isidorak oraingoan ere beste bi esaldi hauek ematean, sandhiari gagozkiola)
- 1-05 a LC: ìzan zíra zú?
 LC: ìzan zía ortík? / kòntent zía? / zú... zía San Sèbastianéko?
 LC ez bázia ìzan kán sékula(n), baia éltzen bázia... Irátiko etsíala...
 JZ: ta bènedikátu ziráde màzte guztíen ártean
 (*Agur Maria* otoitzetik aterata; *zirade* eta *guztien* ez dira ohikoak zaraitzueraz)
- 1-05 b PZ: ítzaunduekín, bétí... konpóntzen (t)xá²³ obékixa(g)o
 (*ítzaunduekin* hori 'ezagutuekin' da, agi denez)
- 1-06 LC: báiyagó ála, méé, bizí íz, obéki
 SE: bueno, pues bíarr eíz fanen, baia...
- 1-07 LC: úr kártarik bézte aldiála dá Urrútia, ta úr kártarik álde kóntra drá írur parte: Írigoyen, Lábaría te Íribarren / ta láur pártetarík, gúre... káu, pertenezitzen dá Labádira²⁴
 LC: óri dá txípi, márta ta kóyen beño txípiago, baia bízi, e? bízíl!
 (*kóyen* horren genitibo-egoera bitxia da hor; *txípi*, bestalde, Zube-roako hitza, askoz gutxiago aditzen da Zaraitzun 'txikin' baino, Liboriak, ohiki, hura bazerabilen ere)
 LC: áu fanen dá, xìten bér²⁵, ilábeta kóntan, Santiago, báita ógeitabóst, akáso órduan edo... èdo ilábetèan azkénèan? báita júlio?
 (*júlio* hori esanagatik, beste une batean *garila* eman zuen Liboriak, berez)
 IP: kóitarik dá ánitz gúti emén... béd(r)atsián
 ('bed(e)ratzi' zenbakiaren eraginez horrela ahoskatutik, agian? *bedatse*, zernahi gisaz, 'udaberri' da)
 SE: orái jènde guziá, pues... fàten dá arákindègiétrá, arágian bíla

geniola: *Jáuna, ez nizu ní, zú ène bularrètra jín ztén merèzizálea; iz bát èrran zázú, ta garbítu ta salbà-tuko dá, ène arimára.* Era hau aski zabaldurik egon da zaraitzueraz, Otsagin berean, xuketan bilduriko lau adibideetan (ikus 1-04-b zk.) 'nixu' agertzen zaigula. Pedro Juanek zuketan emaniko era, haatik -'nuzu', alegia-, 'nizu' delakoa baino egokiagoa iruditzen zaigu, 'hura' kasurako bildu ditugun erantzunak oro ere, bestalde (1-10-a zk.), 'duzu' direla, eta ez 'dizu'.

²³ Zoilo Moso jaun otsagiarraren materialean ere badugu honi legokiokeen adibide bat: *Uste dut ene eskritoen leitzeko gaizki ebliren xela* [< 'xrelá' < 'xirelá']. Ikus J. Estornés Lasaren *Zoiloren uzta...* (84 or.). Beste otsagiari batek -Federiko Garralda-, 1915-25eko epean, orduko *Euskal Esnalea* izeneko aldizkarian argitara eman zituen gutunetan ere 'xa' idoro daiteke: *orai xu gizon prestatua baitxa...*

²⁴ Beste une batean aditz irangankorra erabili zuen informatzaile berak ideia hori emateko: *ta gú* (sic), *pertenezitzen dugú...* *Lábaria*. Azken esaldiko *Labádira* horretan, bestalde, 'Labaria' auzoaren eta herriko apaizaren bizileku 'La Abadía' etxearen izenen arteko nahasmen bat egon liteke, agian.

²⁵ 'ber' hau dela eta, hona Azkuek zer dioen: (BN-s, R, S), se usa como si fuera sufijo del verbo conjugado, significando suposición : *s'emploie comme s'il était suffixe du verbe conjugué, et indique une supposition*. ONA DEN BER (S), ON DEN BER (R), ONA IZAN DADIEN BER (BN-s) : suponiendo que sea bueno, en caso de que sea bueno : *supposant qu'il soit bon, au cas où il serait bon*.

- (‘-(r)en’ genitiboa *-n* izan ohi dugu Otsagin –‘(h)aragiaren’ > *aragian*, alegia–, Eaurtan ez bezala)
- SE: orái ere báí eritén da ólo, gúti e? gúti; bàratzétan? ah! bàratzétan áza, áza eta... géro alúbia, alubíá biltzekó, alúbia erítén dá... bíltzeko, xáteko órai, údan, eta... letxúga, zérba, zérba... kóitarik, gáuza koitarík!
- JZ: eùzten dá, altzíneco... èrraldítik eùzten dá orántza, plàter batían? bolóxko’at
(Azkue: *Bolo* : 2º (BN-s, R), cosa redonda, *chose ronde*)
- JZ: nóla dágo Iruñara? fáten dá ongítuz edo éz? (...) eztágöa gáxto, Iruña? eztágöa gáizki?
(*Iruñara* horrek darakusan *-ra* mugatzailea ez zaigu beharrezkoa denik iruditzen eta, *gaxto* hitzari dagokionez, bestalde, *gaizki*-rekin erkatuz gero bederen, hor aspektu morala egon liteke, agian)
- PZ: eta... yá, fáte dá zàrreria eta apárte dá, ya, átze(n) dela
- PZ: zómait juáten da báí, baia yá gúti / Bardían ánitiz egón da... árdirékin
(bi esaldi hauetan, dela ‘zomait’ dela ‘anitz’ekin, aditza singularrean eman zuen Pedro Juanek)
- LC: ta géro, ber(t)zé [zubi] bat badá goitiágo; úra fáten dá kándik iguál Las Pálasenialá ta fábrica batiála ta...
- PZ: bàia órai báda ere... errían bát, bát edo bída edo...
- LC: orái eztá... óitari’déus ere
- SE: ta órai... orái berríz, álrebes; orái eztá kuási bordála fáten; gabóro²⁶ etséra
- SE: eta... Ìruñán ere ézta, nàuskiró²⁷, dantzára...
- SE: èzta besté remédiorik geldítzen, sòlo kóri!... bestáez nóla bear da bízi?
(*bestaez* hori bitxi xamarra bada ere, beste uneren batzuetan *berzainez* eta *berzenaz* gisako aldaerak erabili zituen Sebastianak. Azkuek, bere aldetik, hauen guztien aldaerak diren **Bertzainez** (BN-s) eta **Bestañez** (BN, Sal., S) dakartza, hurrenez hurren, bi hitz hauen arteko esanahia zertxobait bereizi arren)
- JZ: eta órai ézta... flóre edo... lóre bíltzra ere bátre fatén
- PZ: bàia... mízi bát, góri eztá bátre agradáble
(*mízi* hori ‘bizi’ da, noski, inoiz ezpainkariak herskari ozena ordezkatzen duela kontuan izanik²⁸)
- PZ: ta kamióna ézta ere... aréna, ez, dá-da... Kònpañiatik da
(*Konpañiatik* hitzak erakusten duen ablatiboaren deklinabide-marka ez bide da zuzena, hori baino gehiago ‘-(r)ena’ genitiboa itxaron zitekeela uste baitugu)

²⁶ ‘au’ + bokal = ‘ab’ izan ohi dugu maiz: *gaboro* hau, *abari*, *Bilbaben*, *dabat*, *dabagu*... (‘nik, guk... hiri’), adibidez, Campiónen *Orreagan* ere *gaba*, *gabazko* eta *gaberdi* moduko emaitzak ditugula. Liboria Contínek, gainera, egoera horretan ez dagoen usteko ‘guaren’ bat *guaberen* bihurtu zuen –3-12 zk.ko adibide batean–, Josefa Zokok, halako batean, usteko ‘guaren’ horixe *guoren* gauzatu bazuen ere.

²⁷ ‘nauski’ hauxe erabili zuen Zoilo Mosok ere bere gutunetarik batean: *baya nauski etzakon jine-tsi* (47. or.); *o* bokala *au* diptongoa bihurtzea –edo alderantziz, *dauzut* > *dozut*, Áezkoako herri batzuetan adi daitekeen bezala, adibidez–, ezaguna da inguru honetako zenbait mintzamoldetan.

²⁸ F. Garraldak ere, behin, honela idatzi zuen: *Xoko kontan dago Otxagabi, Sarazaitzu’ko erritarik bat. 750 metro itxasua meño gorago*. Ezpainkariak batzuetan leherkaria ordezkatzen duen zera honen haririk, Hegoaldeko zein Iparraldeko goi-nafarreraren esparruetako zenbait lekutan inoiz aditutako *miñon* [> miño > biño > baño] edota *mare* [> bare, gazt. ‘limaco’] bildu izana burura datorkigu, adibide pare bat besterik ez emateagatik.

- PZ: edo eztá kála?
- LC: órai míla [urte] egíten duéla yá, eztiá? kóntu oyek
- SE: èrran biárr... emároxka, eztiá?
(*emároxka* hau gázt. ‘despacito / despacico’ izatera dator, beste batzuetan aditzen ere den ‘emaro-emaroa’ hitz errepikatuaen pare; Uztarrozen, hari honetatik, ‘mallo-malloa’ aditu izan dugu maiz)
- JZ: pólit, eztiá? déla?
(azken hiru esaldietan agertzen den *eztia* hau, ‘ez da’ + *a* elkarketa-
ren ondorioa da, galderak egitean adizkiari erantsi ohi zaion *-a* gal-
detzailea beti erabiltzen ez bada ere)
- SE: bárimadá... zómat egun? ógei égun? ez dákit ógei égun eré
- SE: pues kémen, ezpárimáda bérze manerárik, bárátén da...
érria, póbre
- JZ: zómait gáuzá kála...-ko ezpadá, zér... arréglo izànen zén
oté?
(Azkuek bere hiztegian zera dio OTE honi buruz, besteak beste: “Ote-
, que de ordinario es prefijo, se emplea en BN-s y R como sufijo, me-
jor aún como palabra aislada : *Ote-*, *qui ordinairement est préfixe, est*
usité en BN-s et R comme suffixe, mieux encore comme mot isolé”. Saio
honetan maiz aurkituko dugu ‘ote’ hau, adizkiaren atzetik beti eta gal-
dera- zein zalantza-kasuei loturik beti ere. Eaurta, Ezkaroze eta Oron-
tze herrietan bildu materialetan, ordea, ez zaigu ezein *ote*-rik ageri, Es-
partzan adibide bat baino gehiago bilduagatik)
- LC: ta, bórtua igàten báita, Isó, kán badagó... trózo bat, arré-
glatrík
- LC: Zangóza beño apálagó béita... urábidèrik!
(azken bi adibideetako lehenean Liboriak ‘baita’ erabili zuen eta bi-
garrenean ‘beita’, hura izanik zaraitzueraz maizenik agertzen dena,
-ai- gisako diptongoak, gehienetan, itxi gabe mantentzen direnez)
- SE: àizèa báita ónik, e? guziéndáko! guziéndáko da ónik, étse-
rik elkítzèa
(‘etsetik’ itxaron zitekeen, agian, *-(r)ik* aldaera, ohiki, berezko izenekin,
izenordeekin zein erakusleekin erabiltzen denez; Sebastiana honek be-
rak, alabaina, 1-16 zk.ari egokituriko beste esaldi batean ere berdin jo-
katu zuen eta Liboria andreak orobat, behin bederen, honelatsu)
- JZ: ta kán baitagó depósitöa... ùran depósitöa? ta kandík ai-
tzén baitá edo sénti baitá óngi... erriála
- PZ: èrri ándi bàita kúra / Bardiétan, báita... méndi aándi bat
kúra
- SE: órai, kainbát kótxe nòla baitá...
- SE: ezpáita xardókitzen eta ezpáita... ezpáita enpéñurik
- LC: fan dén urtían, éz oái...
- IP: Burgírík igaretzén den... ugálde kurá, da askí ándi, e?
- SE: néxkato... txíkinarí, kémen egón den... txíkinarí
- LC: ... úra fáten déna gísa, Arbayún!
- SE: érranez gáuzá guziák biár dena bezála
(azken bi esaldietako erlatibo deklinatua aski arrunta da mintza-
molde honetan, erronkarieraz ere behin baino gehiagotan aurkitu
dugula²⁹)

²⁹ Antonia Anaut izabarrak, adibidez, *gúk kàntatan déguna gísa* erabili zuen behin (FLV 25) eta Fi-
dela Bernat uztarroztarrak ere, beste behin, honako hau: *eztakiár [zrenez] neskáto, èlerran durána gísa*
(EAEL-II, 292 zk.ko testua).

- LC: pues... mártará bádakizú zér dén? korí... izan dá... ardíllara bádakizú zer dén?
- IP: bádakixut nóla den
- SE: eta ník etxákin nóla dén gáuza kori, e?
- JZ: zér erin... eritzén den? orái gúti, orái gúti-guti-guti; órai erèiten dá zerbáit... áñagu (...) kében yaguéna dá páta-karà
(Azkueren hiztegian honela: **añagu** (BN-s): centeno, *seigle*)
- JZ: eztákiéd nóla, nóla dèitzen dén
(behinolako Bidankozeko erak dakarzkigu gogora *eztakied* honek, Otsagin, salbuespen gisa-edo, inoiz bildu duguna)
- PZ: itzáuntzen dút nón den Rákas
- LC: l(e)én zen... sàrtzen déna, erríala, dá San Martínéko zúbia
- IP: kémen pues... èrran dená, Amá Berjína... Mùskildaköá, pues patróna
- PZ: bíltzen déna, géro... repàrtitzen dié ta yá...
- LC: Arbáyunetík sartú dénean
(ez bide dira gauza bera *-rik* eta *-tik* deklinabide-markak: 'Arbayunerik xin niz' esateko balioko luke lehenengoak, eta 'Arbayunetik sartu niz', agian, bigarrenak, guztiz ziur ez gauden arren)
- PZ: ta oráñik ere báí erràten deé, cuando... edàten dénian
- LC: baia... orí eztákit létran exértzen denéz kàin áisa
- LC: orái eztákit bádenéz, edo bukátu zén arráza
(azken bi esaldi hauetan Liboriak *-(e)nez* zehar galdera menderagailua erabili zuen –inoiz, kasuen arabera, *-(a)nez* ere bai– bere ezjakintasunik edo ezagutzarik eza adierazteko; menderagailu hau maiz ageriko da saio honetako hainbat adibideren baitan³⁰. Antzeko portaera izan ohi du, orobat, *-(e)n ote* gisako konbinazioak, geroxeago ikusiko denez)
- LC: ta kémen bádut, Irátin bízi deník, alàba bát
- LC: méndian apál eròri déla, alórrian eta
- SE: San Sébastiánen bákët [= 'badakit'] xardókitzen delá, eta Bilbáuen eré bákít xardókitzen delá, úskarará... kláro, gù-ziek éez!
(esaldiaren bukaera aldean *bakitxardokitzen* aditzen da, sandhi garbia gauzatuz)
- JZ: erràten dú... uskára itsúsi déla, erràten du orrék [auzotar batek]
- PZ: baëa kóri, núk uste dút èiten delá... Españán àlde guzié-tan
(*nuk* horretan hurrengo hitzarekiko asimilazioa dugu, antza denez)
- IP: karekin eztela egarri
(sehaska-kantu batetik aterata)
- PZ: badúu zómait gauzá... eztéla igual
- SE: xìten drá... náí delarik

³⁰ Erronkari aldean ere bildurik gaude era honetako adibideak. Izabako Antonia Anautek emanik dira *eta abér banakiénetz... Nabidádeko billanzíkoak* edota *abér e... gústatu zaióinetz oraigúneko... fies-tá, baí?* moduko esaldiak (FLV 25), eta Uztarrozeko Fidela Bernati zor zaizkio jarraiko hauek: *eta abér! tókatan duráneez... bésteari* edota *eztakiár, zrénéz bordáltu(k) ala zrénéz neskáto* (EAEL-II, 292. test.). Azkuek, atzizki hau dela eta, zera dio: "2º (c), sufijo relativo verbal, que significa 'si' de averiguación: *suffixe relatif verbal, qui signifie 'si' d'investigation*. = Es variante del sufijo -N".

- 1-08 LC: ník erràten dákot sémeari: “uskára bukátuko (sic) dúk”,
ez? eztá bukátukò
PZ: apéza xin duk
- 1-09 LC: bukátu dún, bukátu dá, bukátu biar fíte
- 1-10 a JZ: eta bèredikátu dúzu zúre sabeléko frútua Jesus³¹
(*Agur Maria* otoitzetik aterata)
PZ: apéza (t)xín dúzu, bai
(Pedro Juanen erantzun hau erakarria izan zen)
LC: emén eztúzu bàizik ère arrái; ugálde koetán, úr koetán, bá-
da, baia kán, béste á(u)ndietán, ánit; Úrbétxa eta Úrtxu-
rián ánit
(hiru erantzun hauek agerian ezartzen dute *duzu* erak –*dizu* delakoa
baino egokiagoa, gure ustez– hobeki eutsi diola Otsagin jatorrizko
moldeari ibarreko beste zenbait herritan baino; *arrái* hitza, berriz,
'amurraín' da Zaraitzun³²)
- 1-10 b IP: Tárdetzekó (...) bueno, uskárax xú... Átarratze
IP: eta jénde ánitx (...) Frantziárik xiten... xú
- 1-11 LC: báí-bai-bai... émén izánen gëá³³ / ákáitzen gëá, bai
SE: èldu grá³⁴ óniala
JZ: baia ezpáldrá fán, kében bízi gi... bízi izan gra betí!
SE: eta zárrak, zárrak fáten baigrá altzína, e?
SE: eta nòla báigra jénde gúti...
LC: án [Iruñean, sanferminetan] gúk, pues... xán eta édan; ez
gítela fán ospítalétra, e? bàia etxákin fánen gren
JZ: ah! pues... fáten grénean
PZ: bàya kór èrri txíkin... bátzuk gá eta, Nápal eta...
PZ: xúntatzen bagá... bída edo irúr, pues...
- 1-12 PZ: xin gituk
(guk proposatu eta Pedro Juanek ontzat emana)
- 1-14 a IP: pues... [*konporta*] bátengatík ez gitzú... èltzén... zéruala
- 1-15 JZ: xíten zádíe
- 1-16 JZ: amár mandamèntu... kuék enzérratzen dirá bidátan³⁵
(kristau dotrinaren pasarte honetan 'dira' gisako era laburbildu ga-
bea baldin badugu ere –logiko samarra, bestalde, idatzizko testu ba-
tean–, ohiko erabileran gehien aditzen diren erak laburbildurikoak
dira)
PZ: báta Simeón ta bérzea Gorgónio, bàia bíak íl dira ya
PZ: orái guziétarík báita iagó... ikásten báitirá, bai
LC: urtíak fatén dia; ta guziéndako faten díá, oí, dènendáko

³¹ 1-10-a zk.ari loturiko hiru esaldietan 'duzu' adizkia baldin badugu ere, José Urrutiak, Arturo Campiónentzat itzuli zuen baladan, 'duzu' eta 'zu' era laburtua, biak erabili zituen (*Orreaga*, 103-4 or.)

³² Uztarrozen, baina, 'arrain' aditu genion, aspaldi, Doroteo de Miguel zenari, hiruzpalautan gainera: *nóla bar dú... arrápatu arrañák?*, adibidez (FLV 34, 1980).

³³ Otsagiko dotrinan laburbildu gabeko era bat dugu: *duzu becatu bat zoinequi sorcen baiguira gucioc*.

³⁴ Federiko Garraldaren idazkietan 'gra' eta 'gitra' gisako erak aurki daitezke; azken era hau ez zai-
gu Otsagiko materialetan ageri baina Eaurtan eta Uztarrozen bai, 'gra'rekiko konkurrentzian salbues-
pen gisa izan bada ere. Ziriako Garraldak 1911n idatzi artikulu bakarlean 'gira' era osoa aurkitu dugu.

³⁵ 'bida' bildurik gaude Zaraitzun, Aezkoan eta Artzibar ibarretan; 'bide' hauetatik mendebalde-
rantz, Txulapañeraino, hau ere barne, eta 'biga' ia iparralde osoan; Otsagi honetan, baina, 'biga' eta 'bi-
da', biak aditu ditugu.

- PZ: án é badíren arìxkide zómait, ta... tzómait lagún bai, baia...
- JZ: bádirála bélara beño... méago baitá ártzagiá, pues kóri... esèrtzen zén bíztrik
(*artzagia* hori dela eta Azkuek zera dio: **Arzagi** (BN-s), cera, *cire*. (Contr. de ARGIZAGI))
- LC: baia bádía úrak ere bída
(*úrak* hori, hor, gazt. 'ellos/as' da)
- SE: yá éztiré segí
- LC: Íruñán badriá (sic) írur
- LC: óbeki drá bía(k) èzik ní, xár báinago
- IP: ugálde koriék elkítzen (...) xuntátzen drá... Zángozán, Záraitzú... úgaldëarekín, en castellano 'el río Salazar'
- SE: eta géro, dántzátzen dra³⁶, kan, ta geró mézara; ta géro saúnsten drá, orón batekó kóna
- SE: nóla atzétzen drá gáuzak!
(kasu honetan 'dren' behar lukeela iruditzen zaigu)
- JZ: bíar xinen drá Irùñarik / fanen drá... Oròntzerík Irùñala
(bigarren adibidean *Iruñala* moduko hitza agertuagatik, berezko izenekin *-(e)ra* adlatiboa aditzen da ia beti)
- JZ: baia órai yá fán tra (sic) gàuza guziák
- PZ: orái, kuék eré ebiltzen drá bíla
- JZ: bádra, aníz badrá fátan bairá garbí, bèrtze batzúk ez
- JZ: baia orái ya eztrá, eztrá elkítzen eskátzra ta ez déus ere
- LC: adixkídiak báitra 'amigos'...
- SE: ta géro, dántzari kóyek, báitra Ama Bérjina Mùskil-dáköak...
- SE: báitra (...) bueno, ezpáitra iguál
- JZ: amaláur estázio bairá [guruzbidekoak], pues... baya yá eztrá eitén
- PZ: érrí... ándi báitra koyék
- SE: nóla báitra... bedrátzi... eskóla, idùri drelá...
- SE: bàrimádra bí emázte edo írúr, pues etsérik eztrá elkítzen
- SE: ta bádímadrá bórz egún pues bórz egun
- SE: orái, txíkin égon déren kuék...
(esaldiak aurkezten duen erlatiboarekiko sintaxiaz [= 'egon diren txiki hauek'] aritu gara inoiz edo behin, hego-ekialdeko mintzamoldeetan, aezkera barne, ohikoekin batera halakoak ere maiz aditzen direla agerian ezartzeko)
- LC: baia éztakit zer drén
- SE: abér xítén drén; eztakit fan drenéz irurák, bèlar bíltzra, akáso irurák fan drá
- JZ: fátén drén oté frònton zàrréalá? édo... èdo karrétaratik igátén drén
- SE: a lo menos, úste dút aurtén... eré fanen dren ándiak, e?
- PZ: ta... oái e astén da... rèpartítzen, bíltzen drená

³⁶ José Urrutiak ere horrela: *Aurak eta emazteak dantzatzen dra...* (Orreaga, 104 or.), baina Javier Urralburu eaurtarrak aditz iragankorrek erabili zuen behin, xuketan erabilia ere: *ta... dántzatzén xié, los bailes... dántza... típiköök*, 3-20-b zk. (*Zaraitzuer a ztertze...*, II, FLV 92, 2003).

- SE: órai, gázte kuek, orái ègon drénak ikarzóla kontán...
- JZ: baia lóre dá... pues gáuza... txukàtzen drenák yá, azitáko ta kór... ta kalá!
- LC: kémen patákak biltzen drénian... negúia xitén da, ta émen da nègua lúze!
- JZ: eta eízero fâten drenián, ère ánitx bear baitié... ebíl
- SE: orái eztrénéan andítzen... txítak
- JZ: eztákit aurtén eztréneç elkiéren, zintzérriekin, sonátzen
- LC: bátzur, yá kán sórtu d(r)enendáko, izénen (sic) dá iguál akáso, e?
- IP: idúriú dié (...) bi... ugálde... kuék, txíkin... drelá?
- SE: órai, exér baledi, por ejemplo, exér baledí, áur kuek, egónen drelá maístra korrékin, ùrte yágo? bai, baia... yá fâten barímadrá bérze eskólalá...
- SE: eta... xítén drelarík órai Ama Berjína... xítén drén ilabétian, Ama Berjína egúneko xínen bairá
(esaldiaren erdiko kasuan 'xiten den' igurikatu beharko zen, antza)
- 1-17 PZ: xin tuk
(guk proposatu eta hark ontzat emana³⁷)
- 1-18 LC: errán zadán: tún... bí-llóbak, níetoak
- 1-19 a PZ: zázpi izánen tzú, bai
(adizkiak 'dituzu'ren era guztiz laburtua dirudi'³⁸)
- 1-19 b LC: iguál... joáten txu / baia txú erdáraz gúk ikási gintzának
(lehen esaldiko *joaten* hori dela eta, Ibiza herritik iparraldera 'fan' adizkia erabateko nagusitasunez aurkitu dugun arren, noizean behin 'fuan', 'joan' edota 'yoan' moduko aldaerak ere adi daitezke, ibarreko hego-mendebaldeko herrietan, agian, inoiz erabili izanaren seinale)
- IP: eta... kémendík fâten txú / bílligarró... bílligarróá ta tordóá... txú bída
- JZ: baia fán txú ta orái...
- 1-20 SE: eta... sáu(n)sten pues, ní sàusten nintzán, etxéra
- JZ: ta kónsatu nintzán áviz-ániz ní uskaráz!
- JZ: baia ník eníntzan egón
(izenordea nominatiboan egon behar lukeen zenbait adibidetan erगतiboan aurkitzen dugu; alderantzizko kasuren bat ere bada, baina)
- PZ: ez níntzán... prèstatzén / ta Ìtzaltzúra enintzán fatén
(‘ez + n’ gauzatzean ez zuen modu berean jokatu Pedro Juanek bi adibide hauetan)
- LC: eta úra, ní xin níntzean múnduala, sòrtu nintzánian, úra, ordún fan zén, eméngo érritik, óri, don José Urrutia (...) rétiratu zén³⁹
- IP: ní... gázte nintzanián...
- JZ: ní... gázte nintzanéan ezpáizien kantátzen batre uskáráz!
(*kantátzren* aditzen ote den gaude)
- SE: ní gatzé nintzalarík... / ní etxe kontrà xín nintzalarík...

³⁷ F. Garraldaren artikuluetan badugu, baina, erakarri gabeko adibide bat: *gizonak igantuk erribra'tik azienda xearekin*.

³⁸ A. Campiónen itzultzaile José Urrutiak 'ditzu' era laburtua erabili zuen.

³⁹ Hona, Campiónen aipatu itzultzailearekiko aipamena Liboria andrearen ahotan.

- PZ: bai, txikína nintzalarik, bai
 LC: géro ní... BÍl babén⁴⁰ fáten nitzán mézala baia ní faten nitzán lekuán etzén uskárax, màs que...
 (orain arteko esaldietan 'nintzan' ageri bada ere, honetan eta hemendik aurrerakoetan 'nintzan' izango dugu; antzeko gauza gertatzen da 'gintzan' eta 'gitzan' aldaeren artean ere)
- LC: nik, aurtén, idúki izan banú... irùrogéitamár urté, fánen nitzán, baia, orái ez
 ('iduki', 'edoki', 'itxiki' eta are 'itzeki' bildurik gaude Otsagin, eta 'izan' ere bai, hau ohiko era iragangaitzaz gainera baita iragankorraz ere. Federiko Garraldak aldi batean 'iduki' eta beste batean 'itxuki' erabili zuen⁴¹. Orontzen, azkenik, 'etxoki' aditu dugu)
- PZ: ní fan nitzán aiekín dotrínalá ta...
 LC: baia ní faten nitzán lekuán etzén uskárax
 LC: eta BÍlbaen ègon nitzánian...
 LC: badákit, eróritzen nitzáneez... nóla?
 1-24 a LC: etzén fán den urtía, izan zíñan⁴²... zu, kéme(n), eta... ni...
 príma batékin xítén nítzan òianétik?
 (esaldiaren laugarren hitza *urtia* dugu eta ez 'urtian'; halaber, 1-30 zk.ari egokituriko esaldi batean, Pedro Juanek balizko 'finalean' erabili gabe, *finalëa* eman zuen eta jaun honek berak, 3-77 zk.ari egokituriko beste batean, *guzia*, itxuraz 'guzian' itxaron beharko zenean. Hau guztia zertzelada honek izan lezakeen balizko interesagatik diogu, besterik gabe)
- 1-24 b SE: ník erran nakón abísatren nuéla, xítén xintxalarík
 1-26 LC: ta kúra kasátu zillén mayátzan, lén égunëan
 (*kura* hau -oroitarazten dugu- esaldi honetan gazt. 'aquél/aquella' izenordea da)
- LC: úra zén... órtik, Agóitze àlde koitarík, eztákit erría ségurík baia...
 (hona, inoiz esan dugun moduan, *-tik* ablatiboaren bestelako erabilerá, *-ko* leku-genitiboarena ordezkatuz)
- LC: geró, kèmendík, xítén tzén (...) San Martínéko zubiála
 IP: íltzén zen, itótzen zén ánitz; pues... erórtzen zéna... pu-tzuála
 IP: ègon (t)zén dèmbra áaanitz
 SE: àitará... zén ber(t)zé étse batétako ta amàra zén etsé kón-tako
 SE: eta géro, pues, etxúkándrëa... sáunsten (t)zén, bueno, famíliá... nornáiden sáunsten zén
 SE: aurtèngo féstak? pues... kála-kála, jéndëa egon tzén lan egíten
 JZ: tzèrrian idùkitzekó beár zen fàn jendiá

⁴⁰ *Bilbaén, BÍlbaúen, BÍl babén* eta *BÍlbaúberik* eman zuen Liboriak hainbat une desberdinetan. Antonia Anaut izabarrak *BÍlbaúen* eman zuen 1971ean. *Erronkariko euskararen...* (FLV 25, 1977).

⁴¹ 'itxuki' honako pasarteetan: *Itxuki zaxu txaketa kau* (1917).

⁴² Bitxi da oso Liboria andereak emaniko adizki hori zaraitzueraz; badugu, haatik, adibide egokirik Zoilo Mosoren gutunetan: *Azken aldi egon zintzarian kemen xuauaren anayarekin eta berze lagunarekin...* (90 or.), esaldi honetan nahasten diren zukako eta xukako tratamenduak alde batera utzita. 1-24-b zk.ari legokiokeen kasurako ere badugu adibiderik Zoiloren gutunetan: *Xakin dut ere egon xintzala Parisen* (80 or.).

- JZ: a[de]más lábëa ta etzáiken béro... gùtiendáko, pues beár zén... óngixka, erráldi andi bát, erráldi bat, *erráldia* dèitzen zén, la masada se llamaba *erráldia*
- PZ: kóri kála zen / orduán kála tzen biziá
(bi esaldi hauetako bigarrenean bitxi da adizkiaren hasierako afrikatua, aurrenik bokal bat izanik; ikus bedi, jarraiko bi adibideetan ere, informatzaile honek berak ohiko *-n + z-* elkartetei emaniko tratadura desberdina)
- PZ: burdín batékin, yá élea, gùre etxéko élea, exèrtzen zén
(etxeko 'hizkia', alegia, ardiak markatzean; 'burdina' itxaron zitekeen, agian, bestalde)
- PZ: trápo batékin... betártea⁴³... tàpatrík eta... tóriko, é(g)itén, tóriko erràten tzén
(Azkue: **Toriko** (BN-s), careta, *charrette à bras*)
- LC: ta geró kán pues, úran... espéra egòten zín
(*zin* hau inoiz, kasu honetan bezala, 'nor' saileko 'zen' eraren aldaera gisa aurki daitekeena, inoiz ere 'nor-nork' saileko 'zien' eraren aldaeratzat aurkituko dugu)
- LC: nik, kóri, eztákit nóla egitén zen
- SE: ní orítzen... Jesús! nóla xíten zén bedátsëa! kláro, kàin abundánte... bàia xíten zrén, (zuzenduz:) xíten zen yá... urríko, gàuza guziák éginik, bíldrik, ágotza ta kuek guziók bíldrik; yá féstak alégre!
(esaldi honetan agertzen den *eginik* hitza *eginik* izan liteke)
- JZ: gàuza guziá, nóla iten zén matatxérria, eta... eta órdia, iguál-iguál elè erratiá nóla kében
(**Ordia** hori (BN, Sal.) 'ordea'ren aldaera dela dio Azkuek: 'mas, pero, en cambio : *mais, cependant, en échange*')
- JZ: eskríto kortán mas óngi xíten zen guziá...
(esaldi honek Espartzan aspaldi aditu *ikusi xut* ['txut' behar zukeen] *atsanini* [= 'tximeleta'] *batzur, mas pollit...*! moduko beste bat oroitazten digu, gaztelerazko 'más' mailegu-hitza euskal esaldiaren baitan lotsagabeki tartekaturik)
- PZ: bádakizu zé eíten zén festetán!
- SE: kóntu andí ez, baia étxeko gástöa, zernáiden zen
- JZ: gèrla bát, izán zen gísa
- LC: ta eméndik ere bázen; éne dénbran fatén tzén... [Maule-
ra, ezpartinetara] bah! séi o zázpi neská, ta igàretzen (t)zién pues, láur ilabéte, edo bórz, edo ála... íl(l)abete, negúa. Ta sósá... kóntent; kán zén, ordúan pagatzén zien yágo sósá... *dírua* erràten dugú gúk; beh! bérdin... ta... arrópa ere kan zé(n) kèmen beñó merkéxago, bai, denbóa káitan. Oái eztákit nóla dén...
- IP: bazén kostúnbre
- SE: bueno, bázen dirú

⁴³ Pasarte honetan 'betarte' hitza agertzen bada ere –Liboria andreari ere horrela bildu diogu eta F. Garraldak ere 'betarriak' idatzi zuen behin–, Otsagiko dotrinaran 'beitarte' dugu: *ceren ceruan sanduec icusten baituye beitarrez beitarre*, eta *Un vocabulario...*-n ere 'beitarte' hauxe kausi daiteke hala Zaraitzurako nola Erronkarirako ere. Izaban baina, 'begitarte' hitza osorik bildu genuen aspaldi: *ez, eztú begitártia... eziéna xátan gísa* (*Erronkariko uskararen...*, FLV 25, 1977), eta Uztarrozen ere berdin: *eta... begitártia tápatu(k) puntilla baneki, edo... karéta* (EAEL-II, 292 zk.ko etnotestua).

- JZ: bazén... len, baia órai éztra bat-, batre kàso itén
 PZ: géro, gan, Irúnberriá aillègatu gabé, pues bazén Muríllo
 LC: gàztetan etzén [euskaldunik, Uztarrozen]
 SE: ah! pues, etzén yagòri' eríten, e?
 JZ: guziók fán balíte... batiála, etzén kainbérze enkuéntro izá-
 nen
 PZ: étzen besterík [ihauterietan] baizìk e... múttikuer eta néx-
 katöer eta korí... lásterkatzeá
 PZ: géro-géro yá eztákit ya án bazén áuto
 LC: éz ginuén aitzén komédorerik'e bázenez ere
 JZ: eztákie, Nátibitáte zé'nez edo...
 JZ: etzénian xíten [*aizea*] ez gínoken [*egin, eultzia*]
 JZ: ezpázen nórbait fáten ábre zómaitekín, èmatrá...
 LC: ta gèro káu xiten béitzen bériz...
 SE: eta nòla jénde labrária yá fáta báitzen, yá etzén izán
 káin... ànimátu, nòla bérze urtez
 JZ: ta iguál bàginuén... txorízo edo txístor, dèitzen báitzen,
 eta gáuza guètarík
 PZ: zúbi kontán, báitzen... púzka bat, kaskajéro⁴⁴... bát zen?
 kór èiten zréen álmadiak
 IP: órai ártion ezpáizen... kémen... tráje... tráje kóri
 SE: léen, léen, póbre, bàia ezpáitzen, órai bezála, ezpáitzen dí-
 rua órai bezala
 (adibide honetako *leen* hitz errepikatuan nabarmena da bokalaren
 luzapena, Zaraitzuko ibarrean ohikoa ez izan arren)
 PZ: baia lén, ezpáitzen bèrtze gauzárík...
 JZ: eta géro... úr baràtzen zéna, baràtzen baitzén úr(s)... *ga-*
txúra se llamaba, aquello, pues... sueróá, deitzén zen, eta
 kúra... egíten zén... zénbron, kúra zénbron bàia gúti zén-
 bron elkitzén zen, e? zénbron gút(t)i
 (behin baino gehiagotan aipatu dugu *ur baratzen zena* moduko esal-
 dietan islatu ohi den sintaxia, inguru hauetan, ohikoarekin batera,
 aski arrunta dena; *zenbron* hori, bestalde, 'gaztanbera' da⁴⁵)
 PZ: pues... zéna náí, óngi o... idùritzen zená, zenáren nón-
 bre⁴⁶
 (*zena nai* horretan harrigarria iruditzen zaigu aditz laguntzaileak au-
 rrea hartu izana)
 SE: pues lísta zenák, pues élkitzen zuen
 LC: ta dénbra ónik zénean...
 JZ: eta gatxágiara egótz eta géro, kuajàtzen zenían pues bíl, bíl
 guziá... *mátöa*... llamábamos
 (*gatxagi* eta *mato* –*matoi*, Azkueren arabera– gazt. 'cuajo' eta 'leche
 cuajada para hacer queso' dira, hurrenez hurren⁴⁷)

⁴⁴ 'Cascajo' erdal hitzean oinarriturik 'cascajero' eta 'cascajar' moduko hitzak aditu dizkiogu esaten Pedro Juan jaunari.

⁴⁵ Eaurtan 'zenbrun' eman zigun Carmelo Krutxaga zenak.

⁴⁶ 'nombre' erdal mailegua oso zabaldurik aurkitu dugu Zaraitzun –'izen' ez da aditzen, ohiki– eta, dirudienez, aspaldidanik behar du horrela, P. J. Samper apaiz eaurtarrak bere herriko euskarara itzuli ebanjelioaren bertsioan ere honela idatzi baitzuen: *Nombre amabienac ditzu cuec* (10-2).

⁴⁷ Uztarrozen bai, 'matoi' bildu genuen duela ez aspaldi: *biltan zeia màtoi gúzia* (FLV 85, 2000).

- PZ: eta lán... je! egúnara sòrtzen zénean, ilündu ártio
(bitxi da hor 'eguna' hitz jada mugatuari Pedro Juanek beharrik ga-
beko *-ra* mugatzailea erantsi izana)
- PZ: bélarra bukàtzen tzenéan pues...
- LC: ník uste dút Zángozára elkìtzen zéla
- LC: Begóñan úste dut zéla... [*arrosarioa*] uskàraz, e?
(saio hauetako lehenengoan –'(1 - Eaurta: hasiera)' delakoan, hain
zuzen– egin genuen baieztapen bat zuzendu beharraren premian
aurkitzen gara, zera esan baikenuen orduan: “‘uste’ aditzarekin eta
besteren batekin –‘iduri’ behar bada– *-(e)n* izan ohi dugu adizkiaren
deklínabide-marka [barka, menderagailua] mintzamolde honetan
eta inguruko beste batzuetan, eta ez *-(e)lá*”, izan ere, azken bi esal-
di hauek menderagailu hauxe, gutxiengoan izan arren, batzuetan
agertzen dela argiro erakusten baitute)
- PZ: xàitzen zelá eta géro kuájora egótz eta kuájatzen tzeneán
pues, elkí ta egín gaztará, kán ertsátzen eta ertsátzen eta
ertsátzen egòten zén eta (...) eta géro pues, baràtzen tzená,
bèrze kurá, egítekó... zénbrona (...) ta kála zen gauzára
- SE: ah! baia etzéla áski enékin, bazéla jènde ánitx kóitarik
- SE: yá eskólara bukàtzen zelarík...
- PZ: eta yá... indústria xìn zelarík...
- SE: pues órduan, bízi-manérará kála zé / resúltatu zé... totál,
míla duro
- JZ: pues kála zé
- PZ: ìrabazten tzé gúti
(azken lau adibideotako adizkia *-n-z* gabeturik dakusagu, batzuetan
–gutxitan bada ere– gertatu ohi den bezala)
- 1-29 b IP: baya géro fán xunén útziz
IP: gúre... mutikuá ere... beztítu xunén, arrópa kórrekin
(*xunen* hauek –oroitarazten dugu– ‘xinuen’ delakoaren baliokidetzat
har daitezke⁴⁸)
- 1-30 LC: Frántzian, berríz, itzùli gíntzan bíde beraz
SE: pues fátén gíntzán alorréála, ta emàzte... guziók fatén gin-
tzan
JZ: fátén gíntzan, igúzkia èlki bagé
PZ: kárretératik ez, fátén gíntzán káñada bátetarík eta...
PZ: eta kebéndik ebíltzen fátén gíntzán pues e... Tárdientarártio
(Zaraitzuko ibarrean, beste inoiz esan uste izan dugun moduan, ia
erabateko nahasmena sortzen da muga-adlatiboa erabiltzean, horren
ordez denborazko *(-)artio* hau erabiliz. Oso interesgarri deritzogu
Azkueren iritziari: *-Arte* : 1º significa ‘hasta’ y se agrega a verbos y
nombres de tiempo, *signifie ‘jusqu’à’ et s’ajoute aux verbes et aux noms
de temps.* = Algunos abusan de él agregándolo a nombres locales:
ETXERARTE, en vez de ETXERAGIÑO o ETXERAIÑO, ‘hasta
casa’. Hots, *Tardientarartio* hau kasu berean dago –‘Tardientaraino’
egokiagoa bailitzateke–, baina, diogunez, molde hau inoiz nagusitu
bide zen Zaraitzun. Erronkari ibarrean, aldiz, Izabako eta Uztarro-
zeko azken euskal hiztunek zera honen erabilera egokia egiten zu-

⁴⁸ Otsagiko dotrinan, zuketan, ‘cinuen’ dugu: *eta eseri cinuen Aita Eternoaren escuyeco aldean*. Zi-
riako Garraldaren 1911ko artikuluan, bestalde, *Eseri zimen ene laguna jaunaren eskuyera* gisako per-
paua ikus daiteke, non ‘zimen’ horrek akats nabarmena dirudien, ‘zinuen’ egoki bat ordezkatuz, gure
irudiko.

- ten, haiek *-dreino* erabiliz *-Izabaradreino*, adibidez– eta hauek *-draino* *-Uztarrozeradraino*, kasu–)
- LC: bagintzán... or, Xálómenëan (...) Juána Xalómena
- SE: baia gáltzen ginuéla, báigintzán guziók gáixto!
- SE: améka urtetán, órduan pues... ezpáigintzan káin... káin espabilátu nòla órai, orduán báigintzán tóntuagó...
- LC: artzáiak eta... beyén guardátzra fàten gintzáneak eta...
- LC: ta gú, gúaur gintzánëan...
- SE: ya... ásten gintzanián améka urtetán...
- PZ: gázte gíntzalarík, yaguén xardókitzen tzuéna zén Éspar(t)zá eta Éaurta
- PZ: eta... máëatzen fínaléa, itzùltzen gitzuén kóna berriz
(*gitzuen* era bitxi hau, erdi 'gitzan' erdi 'ginuen' izatearen itxura due-na, maiz erabili zuen Pedro Juanek, ia beti iragankorrean baina)
- 1-35 JZ: mándámentuak zirén kònsatzekó! / ezpálie deus é, ez zirän izaundrík
- LC: kán fàten zién óngi (...), kán xuntàtzen zién úra(k)
- LC: sólo, baràtu zióla, érre zielarík [*Otsagí*], zórtzi étze
- LC: ta kórtik... fàten tzián, kárrika kúra apál
- LC: oyék zrén iléan árian egíteko
(lehenxeago esan moduan '-(a)ren' genitiboa, Otsagin, -(a)n izan ohi dugunez, esaldi hau, euskara batuan, zera izango litzateke: 'horiek ziren artilearen haria(ren) egiteko')
- IP: bàia... arabéz zértzen zrén
(Azkuek honela dio bere hiztegian: **Arabez** (BNc, R-bid), probablemente, aparentemente: *probablement*, *apparemment*)
- SE: íl zren ápezák, íl zren àpez kúrak; pues kúrak íl zrén eta yá ézta yagorik [*apez* euskaldunik, alegia]
- JZ: ah! pues etxétra igàten zrén, goití, kònke beár zen emán, arróltze edo txíztorr edo... abária eín zezaén
- PZ: eta árdiak e... àyen atzeán juáten zren / cuando íl tzren, yá zarrík...
(ikusgarria, bigarren esaldian, gazteleraren eragina)
- JZ: se conoce que... [San Juan egunean] xàiki tá fàten zrén zánguen... zánguen xáutzra ugáldiala
- SE: néxkato kuék zré gáixto, (zuzenduz:) gázte
- SE: ási zrè... ya éztiré segí, fábríkará
(Sebastianak emaniko bi esaldi hauetako adizkia *-n-z* gabeturik aditu uste izan dugu)
- JZ: ník úste... dút, zrén úrrutxéz, ez? etzréna urrúttez izánen?
- LC: eta ník eztákit non elkítzén zren géro, Ìrunbérrin ez...
- IP: pues yá nóla... igànen zrén zéruala
- SE: àitetámak nòla deitzén zren? Margaríta... ta Paxkuál
- SE: ez dakít nóra... fàten zrén baia ugáldëan... fàten zren
- JZ: eztáki(t), nóla xítén zren oté
- LC: baia bázren, bai
- PZ: bázen (sic) errían ere kórliak sartzéko kán ardíak; bazrén, bai
- IP: ugáldia bázegón andí etzrén atrébitzen sártzra
- SE: étzren keméngöak ápezak
- JZ: éz-ez, egún kortán ez, etzrén fàten etxétarik

- SE: fatén barimazrén pues etzréla bustitzén
(‘bustitren’ itxaron zitekeen, agian, etorkizuneko aditz aspektuaz, baina ‘bustitzen’ burutugabea aditzen dela iruditzen zaigu)
- SE: ezpárimazrén saúnsten, fatén nintzán ni
- LC: tío ta tía ta báitzrén... badakízu? bai
- SE: ási baitzrén ta...
- PZ: fátén baitzrén yágo
- SE: apézak? pues eztákit keméngöak zrénez
- SE: ta yá, géro, gúretáko ez; ya, (t)xíten zrénendáko
- SE: eta béldurrez gálderen zréla, itzúli
(‘galduren’ da hori, noski, laburbilketarik gauzatu ez eta asimilazioa bai ordea)
- JZ: pues... góizëan, pues... xékitzen zréla, ta regulárki pues ábuelará, abuélará edo àmará, lemezíkuak / zrelá anítzez obe
- SE: fátén zrelarík Èrribrálá ta xíten zrelarík Erríbrala
(azken hitzaren deklinabide-marka dela eta, adlatiborik gabe, ablatiboa itxaron beharko zen, antza)
- 1-38 a SE: améka úrteak ártion, fátén gintzán eskólala, e’zintzan yago fátén
- 1-38 b IP: bàia... fán den... urtían, egón txintxán dantzáriak ere
IP: ta... altzíneco urtetán, etxíntxán... dántzariak fátén
(azken bi esaldi hauetako aditza ‘xintxan’ da, noski; ‘egon xintxan’ eta ‘ez xintxan...’ alegia)

2) Aditz laguntzaile iragangaitza (*nor-nori* kasua)

2-01→2-40: *nor*, singularreko 3. pertsona - 2-41→2-80: *nor*, pluraleko 3. pertsona

adizki-zk.adibideak

- 2-01 LC: bai, éni... gustátzen zaidá óngi, guziá
IP: altzínëan... [almadian, gizon] bát eta gíblían berzé bat, idúri... (t)záida
SE: baia... ení, ení idúritzen zaidá gáixtöago
JZ: ení iduri zaidá que eztá(g)ola óngi, Irúña, da(g)óla gáizki; áviz baratrík, áviz... guziétarik
JZ: etzáida elkítzen, a lo mejor, uskäráz
- 2-03 LC: átze zaidán hasta... kontátzëa
- 2-04 b JZ: éni idúritzen zaidáxu, e?
- 2-08 LC: etzáio inpórta
JZ: bakótxarí tókatzen zaióna
JZ: irèki artió pues, kóntatzen tzió, sùarí
SE: eta érdarara [‘uskarara’ behar luke] gáldu dá, ezpáitxo jéndiarí gustátu
- 2-12 JZ: baia, ezpáitugu errán pues átze zaiku
LC: kan, sanférminák etzáiku gúri óngi
(aditza singularrean emana)
JZ: bàia-bàia a lo mejor lètrará, ez tzáiku memóriara xitén!
SE: eztúgu ègunóro (t)xàrdokitzén bàizik e... idúritzen zaikularík; bèste gisán ez

- 2-16 SE: fänen dá gùzia kála? idùritzen záizia?
 2-17 JZ: xítóer ez tzáe⁴⁹ gustátzen trabájatzian, ez, gúti!
 SE: eta ezpáitzie gustátu érdarará [‘uskarara’ behar luke honek ere], galdu dá guziá
 2-21 JZ: idùri zizadán bílgorra-zópa déitzen ginuéla
 (Orontzen, ordea, gazt. ‘migas’ hitza dela eta, *káxuan zópa* eman zigun Severo Azkoiti zenak)
 2-28 JZ: ta geró... áskan, pues àskarí etzió⁵⁰ fátén úra
 JZ: eskáldatzekó... bílúa faten zitzaìnealártio, úr irakítik égotz
 2-37 IP: idùritzen báitzitzaién... Jaungóiköök bezáin bát bázakiéla
 SE: ordúan idùritzen zaén, xáz idùritzen zaén, hála! ikásiren ziéla etxákin zer, baia éz
 SE: idùritzen báitza(i)én ikàsiren ziéla
 2-41 LC: eta krédoak eta guziák, bàia... átze záizta
 LC: ník eztákit nóla átze zaizta(n)
 2-45 b JZ: eta kében bízi zaizkítxu, bálín badá... fínka... bízi baiztaízke!

3) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nork* kasua)3-01→3-40: *nor*, singularreko 3. pertsonaadizki-zk.adibideak

- 3-01 LC: ník nai dut báí égon nóre étxéan, baia...
 (‘niaur’ izenorde indartutik bide datorren *nore* hori, pluraleko lehen pertsonan, *guaberen* dugu Liboria honexen ahotan, eta *guoren* Josefa Zokorenean)
 LC: eta, órai igárerén dút... írur ilabéte, ník úste, eztákit segúrik, e? ník usté írur ilabéte igárerén dutála
 (kasu hauetan Liboriak aditza singularrean eman bazuen ere, 3-41 zk.ko adibide batean *an igare tut...* *zazp’ilabete* moduko esaldi batekin topo egingo dugu)
 LC: xázkotik áurtengóála, dut, badakízu eskaléra zér den? eskaléra bát ándi; eta... séntitzen dú biótzak
 (*eskalera bat andi* horretan, 2-37 zk.ari egokituriko esaldi luze batean dugun *abari bat onik* moduko beste lokuzio batean bezala, sintaxi kontua egon daiteke, bai bederen mendebalderanzko norabidea harturik hainbat lur eremutako ohiko joerarekin erkatuz gero)
 SE: nóla errain dút úskaraz?
 (*errain* horretan diptongazio nabaria dugu, Eaurtako euskarari eskaini genion lehen saioko 1-26 zk.ko ohar batean zaraitzueraz horrelakoak aditzen ez direla esan genuen arren)
 JZ: eta ník uste dút... káek edo eskríbitu zién matatxérriko... gáuzá kori; bàia guziá, àstetík... bukátziála

⁴⁹ ‘zaye’ aldaera ttikia dakar Zoilo Mosok bere gutunetan: *Ardier, beyer ta beorrer egiten zaye bigarrietan señaleari ñablarekin* (56 or.), ‘zaye’ hori –edo ‘zaié’– eta ‘zæ’, biak adi daitezke Zaraitzun, Sebastianak erabili ‘zie’ ahantzi gabe.

⁵⁰ 2-08 zk.ko adibideetan Josefak emaniko ‘zio’ batekin guztiz koherentea da, iraganaldirako, oraingo ‘zion’ hau. Federiko Garraldak, baina, ‘zayon’ erabili zuen: *barangara eseri zayon buxtangañan*, Zoilo Mosok ere era hauze erabili zuela J. Estornési bidali gutun batean: *zerua idiki zayon gizon kari* (40 or.).

- JZ: ník uste... dúd, pínöak, zréñ yaguéna, kében, bai
(*dud* hori *duz* izan daiteke, behar bada, bien arteko zerbait dela iruditzen baitzaigu; ikus, geroxeago, bukaera hauek direla eta, egin dugun iruzkintxoa)
- PZ: baëa kóri [ardiak burdinaz markatzea, alegia], núk uste dút eiten delá... Españán alde guziétan
(*nuk* horretan hurrengo hitzarekiko asimilazioa egon daitekeela iruditzen zaigu)
- PZ: izáuntzen dút zómait
(Pedro Juanen esaldi honetako azken bi hitzak batera, *dutzomait*, aditzen dira)
- PZ: ník ikústén du(t), ikusi dút... berrógeita ámar míla [ardi] bai
(multzo batez ari zela, nahiz hau handia izan, aditza singularrean erabili zuen Pedro Juanek, honen aurreko esaldian ere, *zomait* batekin, berdin jokatu zuela)
- PZ: ník usté det badéla zérbait, xardókitzen duéla kóri, zérbait (erabateko salbuespentzat jo daiteke *det* horren agerpena)
- LC: ta kémen bádut, Irátin bízi deník, alába bát, bère senàrrarékin ta bére umekín, bí ume
(*Ume* hitzaz Azkuek, bere hiztegian, zera dio besteak beste: ‘cría, niño : *petit, enfant*. = Por más que la significación propia de esta palabra es ‘cría de animales’, hoy generalmente se usa también en vez de AUR, SEIN, ‘niño’. *Bien que la signification de ce mot soit proprement ‘petit des animaux’, de nos jours on emploie généralement ce mot au lieu de AUR, SEIN, ‘enfant*. En AN-b, B-mu-o, ..., G, R-uzt se aplica aun a los adultos respecto de su madre. *On l’applique même aux adultes par rapport à leur mère*⁵¹)
- SE: eta béti badút reúma zerbait
- JZ: séme bát badút Irúñan
- JZ: ník bádud seme bát, fátén báita èizitzerá ta... béti fátén dá... il(l)ézkó kàlzetinékín
(*badud* hori dela eta, 1-07 zk.ko adibideetako batean *-d* bukaeradun adizkiak Bidankozen erabiltzen zirela oroitarazi dugu, Zaraitzun halakoak bakan-bakanak badira ere –Otsagin bilduriko adibide xumeok, gainera, informatzaile honixe zor baitzaizkio soilik–; bitxi, bestalde, *eizitzera* moduko hitz bat laburbildu gabe geratu izana)
- PZ: ta... zómait badút báí baía...
- LC: eztút emén sólo sémëa, úme
- IP: eztút déus esplíkatre(n)
- SE: ník eztút repárorik batreré
- JZ: baëa ník eztút izàundu kóri, ez, aítú bai bàia izáundu ez
- PZ: ník eztút sékula eíten
- JZ: ník eíten bádut, sáltzen tút beríala
- JZ: ta ezpádut azèrtatzén, euskáraz?
- LC: joàten níz Iratíra!... baitút semé bat
- JZ: betí ikùsi baitút...
- LC: bàia ezpéitut... ségitu, ez béitut ségitú eta...

⁵¹ Bai, hala da, Doroteo de Miguel uztarroztarrak hitz hau erabili baitzuen behin zentzu horretan: *ègon dá, kan, ne’úme bat, monja...* (*Erronkariko uskararen...*, FLV 34, 1980), baina halako erabilera Zaraitzura ere hedaturik egon dela agiri erakusten du Liboriak emaniko zenbait esaldik.

- (sandhi-kasuak nolanahi dabilta esaldi honetan, lehenik *ezpeitut* aditzen baita eta gero *ez beitut*, azken hau gainera, jarraiko hitzarekin batera, *ez beitutsegitu* aditzen dela; 'baitut', bestalde, 'beitut' baino maizago agertzen da zaraitzueraz, *-a-* bokala, lehen esan dugun moduan, gehienetan itxi gabe mantentzen dela)
- LC: ník erràten dután gísa: *ze, zu...* erràten duzié?
 JZ: éle erráten... dùtan ártian éginen dut súa
 LC: baiá, erràten dutána
 SE: xaz, errán dutána bezála
 LC: eztákit erráten dutáne z ník
 JZ: eztákixút, enténdatzen duáne z bátre edo, béti bágaudé gáuzá gáxtoa... aitzén!
 LC: áu báita igáretzen dutála... kontíno⁵², fan den urtéan ére
 LC: errán ta [= duta] óngi?
 PZ: ta géro yá fan zréen... pues, errán tana [= dutana] leník
 LC: bàya... géro errán daná [= 'dudana']
 LC: ník eztákit erran tánez [= 'dutanez'] ión baia...
 3-02 LC: pues ník, èrran diát, béti, *niétöak*
 3-03 LC: ói, éz-ez! ník kontàtzen nát [= 'dinat'] milá eta bi milá ta...
 3-04 a JZ: ník ez zú'káñamorik írún, sékula
 3-04 b IP: ník izáundu... xút, kemén... arròpa korí, béti, eztiá?⁵³
 JZ: formàtu xút dólora... dólora ta própositoa
 (aitortzeko asmoa erakusteko formulatik aterata)
 IP: etxút ikúsi zér arròpa dién
 3-05 a LC: izáuten duzú Bilbáö óngi, eztiá?
 PZ: izáuntzen duzu, bai
 ('izauten', 'izauntzen', 'itzauntzen'... hots, hitz beraren zenbait aldaera adi daiteke)
 PZ: A Maria, Kristo sortren duzu gaur, alegra egiteko guziok gaur
 ('Verbum caro factum est' hasiera duen Eguberri-kanta ezagun batetik aterata; *A Maria* hori 'Ave Maria' izan daiteke eta *sortren* 'sortzen', beste informatzaileraren baten arabera)
 LC: ba... badúzu e arrázio, bai; *arrázio* erráten duzié ziók?
 LC: eztúzu mirigín? batré?
 (*mirigín* hau 'behatu', 'so egin', 'mira egin' da, noski)
 LC: ya, prèmiórík eztuzúla ízan
 LC: nón errán zú... xáten zúla? / àitzen (t)zú?
 LC: zúk izàundú zua kóri? / zúk etzú izàundu óri?
 LC: bien, náí zun bezála
 3-05 b SE: zér uste xu? ikási gínuen órduan?

⁵² Hitz hau J. M. Satrustegik bildu 1780. urteko Zaraitzuko sermoian ageri da: *eta cala nola izan-balu emazte propia viziciniuen lujuriazco vecatu contino batean...* (*Euskal testu zaharrak*, 162. or.), eta baita Lizarraga Elkanokoaren *Doctrina...*-n ere. Horretaz gainera, eta gazteleraizko generoak kutsaturik izan bazen ere, Erronkari ibarreko Garde herrian bildu ahal izan genion hitz hau, 1980an, han berean sortu Fidela Marco andreaki, honako esaldian: '*aita, ur kontina... arria xiletan du*, la gota contina (sic) la piedra aujera (sic)'.

⁵³ Otsagiko dotrinaran 3-04-a zk.ar. legokiokeen adibide pare bat dakusagu, bietan laburbildu gabeko 'dizut' adizkia dugula: *Jauna nic zure baitan jinesten dizut...*, alde batetik, eta *Jauna pesare dizut zure ofendituaz*, bestetik.

- LC: áitzen txuá? etxú... konprendítzen?
(*aitzin ttua* aditzen ote den dirudi)
- 3-06 SE: fán biar dúk eta fán biar duk; éلكى eskóla ko(r)tarík eta fán biar duk kóntra
- 3-07 LC: eta yík zér nai dun? errán zan zerbáit kalaxé / eztúna ík?
(Liboriak eman bi adibide hauetan, batean 'yík' eta bestean 'ík' ahoskatu zuen, -a bokalaren ondotik biotan ere)
- SE: bíar bordála fán biar dun
- 3-08 LC: sémëak náí du ègon nádien
- LC: kemén, udára bukátu ta, ilabétian iguál egítén du, elúr (...) eta úr anitz! baia, úrte batéz yágo èzik béztëan ta bér-zian yágoko mákur, méndia(n)
- IP: nónbre própíoa dú Labaría
- IP: ta... [*fuínak*] búztana dú lúzexká ta... bílozik
- SE: eta géro, patáka... lùr kórtan, eríten dú bélar
- SE: orái espèra dú ónek, ilabète kontán, San Sèbastianéko família bat
- JZ: ta kán abaltzen dú
- PZ: yá beár du kán...
- LC: bí úrte badú il zéla / ní xin níz... Iruñárik, badú zórtzi égun
(bi esaldi hauetan agertzen diren 'badu' horien bidez iragan denborarekiko erreferentzia adierazirik dago, beste batzuetan 'duela' gisa-ko moldea erabiliz adierazten dena)
- SE: úrte batéz, bádu... akáso zórtzi úrte kóntöak
- JZ: badú ániz búlia... gáriak, eúltzian, uh! eta kúra berèizten zén áiziarekìn; gária fátan zén móntio batiála eta... erráutsa ermàten zuén... apártiago
(hona Azkuek dioena: **Bulia** (BN-s), trigo sobrero : *criblures, résidu de blé*. (V. **Bilia**), eta azken honetaz, berriz, **Bili** (R), trigo sobrero, residuos que quedan en la era, después de recoger el trigo y la paja : *blé restant, résidus qui restent sur l'aire, après l'enlèvement du grain et de la paille*)
- PZ: akáso bádu bè(r)ze nónbrea, báí-bai...
- SE: Kanbrák erè, badú?
- LC: ónek eztú alkánzatzén [= 'ulertzen']; ník, a lo mejor, obéki alkánzatzén dut
- SE: orái jéndeak eztú eríten ya
- JZ: eztú ánitz... urté pálioia ègin zióla bérri; dá májo
- LC: kóri erràten dúgu *ékia*, igúzkiak emàten báitu góizian; ékia, ékia. Au, *òyèzkia*; kor, eguárditik altzína emàten dú yágo, kán beño
- LC: Árbayún bi áldetarík gorátzen béitu
(ohiko -ai- diptongoa -ei- bihurturik ikusten dugu batzuetan, Liboria andreak emaniko zenbait esalditan, agian, bereziki)
- SE: gúre... néxkato... txíkinená, báitu orái bedrátzi urté
(*bedratzi urte* multzo bat bezala harturik kokatu dugu esaldi hau hemen; bestela, *baitu* hori 'bait + tu' izanez gero, 3-48 zk.koan luke toki egokia)
- PZ: elúrr anitz eíten baitú ta...
- SE: eta tiéndetrá, pues, èrostrá, zér fálda egítén duen

- JZ: orái... eztákit, zómat urté duén
 SE: pues fán biar dú Irúñará edo... arrépatzen duen lekuála!
 SE: orái... duénak béi, bélar bildu biar dú, eta kosétxará ere báí
 SE: bàia eztuénak déus erá...
 (erdi *eré* erdi *erá* aditzen da hor, hots, *e* irekia)
 LC: kartára, eztákit séllöa egòtzi duénez, usté dut...
 LC: orái bérritu badá, kúra, orái duéla...?
 IP: orái duéla... berrégun urté
 SE: orài duelá... amábi urté
 (lehenxeago aipatu moldearen bestelakotzea, azken hiru esaldiok 'duela'ren inguruan oinarriturik baitaude)
 LC: ta orrengátik duéla izéna, onék, Ótxagabía, déla ótso-abía
 PZ: badéla zérbait, xardókitzen duéla kóri, zérbait
 IP: aúrten, eztuéla ruíseñorák kantatú fan dén urtéz bezéla (sic)
 SE: pues jéndëak náí duélari(k) sáunsten da
 3-09 JZ: iráki artió, úrak biár dik irákirik, bérduan exertzekó!
 3-10 LC: ótz egiten din, e? / kórrek biar dín igan góiti!... góiti, góra...
 3-11 a LC: norbéitek beár dizu... ágradezítu, e?
 IP: baia ruiseñorák kantátzen dizú... anítz ongi, e?
 3-11 b IP: bàya orái, pues... Díputazioák... emáten dixú télara
 JZ: áita konfésorëa: bádixu ilábete bát enizála konfesatu
 (aitortzeko asmoa erakusteko formulatik aterata)
 3-12 LC: gúk ikási dugú Tráxanatéa, bérdin da, Trázanatéa [Otsagiko auzo bat]
 IP: orái párroko erràten dúgu / zér egínen dugu?
 SE: ta zér? zér kontátan dugú yágo?
 ('kontatren' itxaron zitekeen, agian, baina *kontátan* aditzen da eta, egia esan, bestea bezain egokia dela iruditzen zaigu, honek erronkariara hurbiltzen bagaitu ere)
 JZ: orái ere irúten dugu ília, illéa...
 PZ: eta géro Cáseda... óri yá izágutu dugú lén ere
 PZ: bádakigú... ya, ya nóndik bear dúgu fán
 (kasu honetan 'dugun' itxaron zitekeen, Pedro Juanek eman ez bazuen ere)
 LC: béti badúgu... éle bat edo béste kanbiát(u)rík
 PZ: ta bórda bát e... bádúgu, eta dá, bérze aldé kontan, Eáurta... álde kortan
 LC: órai eztúgu egíten... déus e
 SE: eztugú gizón bat baizík!
 PZ: eztúgu ber(t)zérík èrri kontán bàizik... ère dánzante
 LC: ta... èrran baitúgu... zúbi... rómanóá
 SE: ètxe káu pues báitugu guk... álorr anítz
 PZ: tzómait xíten tzen (...) trábatzrá oyánan, kémen, Iráti... oyàna báitugu
 (Pedro Juanengandik bildu informazioan ez da urri suertatzen, kontsonante baten atzetik joan gabe, era honetako *tzomait*-en bat harrapatzea, hasieran beharrik gabeko afrikatua duela)
 SE: ezpáitugu errézatú! bátréré!

- JZ: baia, ezpáitugu errán pues átze zaiku
 LC: bèste batzúk àrrontágo édo, zàbalágo, erràten dugun gísa
 JZ: ikúsi dá nóla iten duún
 LC: bádakizú nóla fáten dén... erràten dugúna... autobúsa Sa-
 lacénca? nón sartzén den? (...) baia... Salácencara edo áu-
 tobusá, pues érdiko zubítik dú... zéran: bére... bére
 nítxöa, vaya, bére... lekúia sartzéko
 LC: baiá, géro, pues bádakizú, guáurek... bìar dugúna égin,
 guáberen... míntza-manerán, petízioak eta gauzák, e?
 JZ: ta gúk éften dugúna guziá óngi
 PZ: pues errán duguná, béti astúarekin
 SE: eta néxkato... orái dugúnak (...) emezórtzi urté
 SE: órai, ez grá bàizik ere séi, béi dugúnek, séi
 ('dugunak' -agian, 'tugunak'?- itxaron zitekeen, behar bada)
 LC: eta báí, ádin dugúnendáko óntsa baia...
 (Garazi aldetiko eragina darakusa *ontsa* horrek, gure ustez, ez baita
 ohikoa Zaraitzun)
 SE: orái... eztúgunéán... orái, eztégunián (sic) andítzen... txí-
 tak
 SE: ník erraten dut: ígarre (sic) dugúla gáxtöa, zárrek, e?
 JZ: géro bedátsia dugulá...
 SE: ártzen dugú zómait peón, lán ánitz dugularík
 3-16 LC: *izéna* erràten duzié nonbréndakoz / báda... ánitz etsétan;
 ikúsi dúzie?
 LC: eztákit nóla erràten duzién
 LC: *èsker míla* erràten duziéa ziók edo *èsker*?
 (saio honen hasieran '(du)zie' + a = (*du*)zia dela esan dugun arren,
 adibide honek inoiz adizkiaren -e- bokala bere horretan mantentzen
 dela erakusten du)
 JZ: ta kóri zétako zie?
 JZ: edo bázie étxe Irúñan ere?
 IP: ta bázié kemén aitáborze; aitàborzé ta amórze
 ('aitaborze/amaborze' hauek, berez, bataioko 'aitaponteko/amapon-
 teko' edo 'aitabitxi/ amabitxi' dira, azken urteetan hitz hauen esa-
 nahia bataiatu-rik haurraren gurasoen gurasoei zabaldu baldin ba-
 zaie ere, bata bestearekin nahasteraino)
 JZ: biarr ártio, egín zazié lo; egun ónik, egín zia lo? sí, sí,
 eso... ese saludo teníamos todos los días en vasco
 (agurtzeko era hauetatik bigarrena da zk. honekiko adibideei ego-
 kitzen zaiena)
 SE: ay! etziá ikústén nóla... íltzen dién jéndia koitán?
 3-17 LC: aétzek dié... [armarrian] bása-aúrdia, basúrdia, aétzek, ta
 kállesek dié axária, azária
 IP: erràten dié... [*pitotzak*] zernáiden... óllo...-tégiétrá ta
 sártzen drelá zéinaidén xílotarík eta... a lo mejor sartú
 eta... déna, ólloak... odóla
 ('ollotegitra' itxaron zitekeen, behar bada, 'xilotarik' egoki hori iku-
 si-eta)
 SE: orái ikástén dié náí bàrimadié ta na'ézparimadie
 JZ: kóri àlde guziétan eginén die ¿no? ez?

- PZ: bai, bai, e... Èrribrán ánizek... kantàtzen die, kémen be-
ño yágo, bai; báëa, kémen eé kantàtzen die báí, jóta
- PZ: ta oráñik ere báí erràten deé
(*dee* aldaera ez da usu aditzen Zaraitzun)
- LC: badié béren... diférenciara; mártará dá (...) ta fuína dá...
- JZ: badié bére... bére gáuzara xítoak
(‘xítoek’ itxaron zítekeen, gure ustez, zaraitzuerá bitarteko dugula)
- PZ: eta... badié arrázio para... kòri itéko eré
- JZ: oyán ániz badiéla ta án itzékitzen diéla
(*ítzeki* hau ‘itxuki’, ‘etxoki’, ‘iduki’, ‘iruki’... gauza bera [= ‘eduki’]
delakoan gaude)
- LC: eztié rémediorik!
- SE: eta jénde gázte kuek, ikási... eztié ikási [bizimodu] gáxtöa,
sólo óna
- JZ: eztié... iráuten, e? iràutekó éztra
- PZ: eta órai gáztek eztié nai korí
- JZ: eta e(g)íten dié abári, nai badié, ta èzpadié... pàrtitzen dié
dírua
- LC: úrek eta bíltzen béitie àrri àndi zónbait
- SE: eta... patáka eríten baitié... óngi
- JZ: ta... kán bázkaltzen dié, según erràten baitié guziék
- PZ: ta orái guziétarik báita gèiagó... ikásten báitie yá
- SE: a lo mejor... èzpaitié gústoa egíten, edo náí baitié díru
arrepátu
- LC: oyé(k) eztáki’zer drén, nóla dién izéna
(aldí honetan *izena* eman zuen Liboriak eta ez ‘nonbrea’, ohiko hitz
mailegatua)
- IP: bàia... kála, leítrik niúxu [= ‘niagoxu’] tribútoa, non... zé-
rengátik egíten dien ta... kóntu baia...
- SE: ník eztakít bízia nóla elkítzen dien!
- JZ: ta eztákit zér eíten dién ote kán
- PZ: eta... agér tzaén... yá márkara nóla dién
- SE: dié... ítzalà, dié urá, ta náí dien lékuan egóten dra [behiak]
- SE: ta gérogó pues, mákina batekín eráusten dié... étsera;
étserá edo kán bíltzen diéna, pues mákinarekín
- JZ: bérzek eíten diéna guziá gáizki
- SE: orái zér egíten dié uskáraz... xardókitzén dienék? pues ma-
éstrarekín xardókitzen die ta géro, ezpáitie xàrdokítzen,
pues kóntu béra
- LC: Íso artzén diénëan... Iruñalà
- JZ: náí diénian ezkápatzen drá ta náí dienián... barátzen
drá... espántájöan gáñan; eíten dié nai dién guziá [txoriek]
- JZ: eta bérzerik eztákit, izánen diénéz oté!
(hau da gure adibideetan ez *-en ote ezta -nez* ere ageri ez den kasu
bakarra, *-nez + ote* gisako bion batuketá-edo baizik⁵⁴)

⁵⁴ Erronkariko ibarrean ere ezaguna izan da erabilera hau, Mariano Mendigatxa laborari bidan-koztarrak Azkueri honako esaldiak idatzi baitzizkion: *nola ez baitud ekun orren cartarik, min artucio-nazgero, betik nago ssakinnaiz sontotu cenez ote*, edota *nola azken kartan, eta contan direcionia verze gisatra isartanbaitud, cuidao pikor bat baratanzaitad errecibitantionez ote* (J. Estornés Lasa, FLV 43).

- PZ: bai, eztakít xa... badákienez xárdoki [Itzaltzuko lagun batzuek], órai xardókitzen dienez bátrere, izáuntzen dút zómait, bàia-bàia badákienez, eztákit badakienez zérbait
- LC: ník erràten dút korí erabiltzen diéla
- JZ: oyán ániz badiéla, ta ánitx élkitzen diéla
- SE: itsúsi déla ta eztiéla nai kémen
- LC: étxen ere ikúsi duté, gatúa beño dá... itsúsiago
(nekez bada ere, 'dute' bat aditu ahal izan dugu Otsagin, informatazaila honek, ohiki, 'die' ematen bazuen ere⁵⁵; esaldiaren bukaera, bestalde, interesgarria izan daiteke sintaxiaren aldetik)
- PJ: zomáit aldíz pues ermáten dué laurógei [ardi] edo...
(*due* hau ere salbuespentzat jo daiteke, zaraitzueraz ari izanez gero)
- 3-19 JZ: ta órai, etzáizkena bízi? eztién... eztiéle náí bízia, kebéngo bízia
- 3-20 a PZ: bai, oráño éften zie⁵⁶
- 3-20 b IP: eta... fírmazten dixé, konfórme daudéla
- JZ: pues korréngatík útzí dixé
- JZ: ... eztiéle náí bízia, kebéngo bízia, baitá... báita gógor, klaro!
- 3-21 LC: ník izáundu nuén... tío ta tía ta... / eta áitzen nuén... árrrosarioá
- IP: ruiseñor? ník, aurtén e, erràten nuén... barrídean
(Azkue: **Barride**: 2º (BN-s, R), vecindad, *voisinage*⁵⁷)
- SE: pues izánen nuén... pues ogéi ez, amabórz úrte edo kála
(behin baino gehiagotan zuzendu gatzazkiek usteko multzoei informatzaileek, hainbat alditan, aditza singularrean jokatzeko erakutsi duten lehia nolabait arrazoitzeko; balizko lehia hau, baina, ditugun datuen arabera, ez dute beti logika beraz erabili)
- JZ: baia ník... áitu nuén eiten, kében, Biguézal, Biguézalen zren kutxaréro kási guziák
- PZ: gúti kantátzen nuen!
- PZ: pues kási úste nun ník, gízon... kúra il tzéla
(zenbait aldiz, 'nuen', 'zuen', 'ginuen' eta 'zien' gisako era ezagunen ordeztu, 'nun', 'zun', 'ginun' eta 'zin' moduko aldaerak ikus daitezke, inoiz bestelakoren bat agerturik ere)
- LC: ta ník, ya, yagoík enuén ikústen, e?

⁵⁵ Otsagiko dotrinan, baina, ez 'die' eta ez 'dute' agertzen da, 'duie/duye' baizik: *cer virtute ematen duie sacramentuec graciarequin batean?* edota *ceren ceruan sanduec icusten baituyé beitardez beitarde, eta 'duia', berriz, galdera egitean: guciec errecibicen duia Jesu Cristoren corpuza osoric?* Ezaugarri hau hedatzen da, halaber, pluraleko hirugarren pertsonari loturiko beste zenbait eratarata, dela 'zuyen' (3-37 zk.): *arcen zuyelatic Trinitate Sanduco irur personaec...*, dela 'guituie/guituyé' (4-33 zk.): *cala nola guc barcacen baitaztegu gu ofenditu guituiener*, edota *ceren gure esaec beti perseguicen baiguituyé*. Bukaera hauekin loturik, Satrustegiren *Euskal testu zaharrak* delakoaren baitan, 'Zaraitzu' deiturapean, honako esaldi luzea irakur daiteke: ... *apenas elquibaizuyen* [elqui = 'atera'] *Siloco Ciudadetic arca soberanoa, apen.s ecusibaizuyen Ysrraelitec sitencela ayen consolu eta faborea...* Honek, askorik ez bada ere, testua Otsagikoa izan ote daitekeen pentsarazten digu.

⁵⁶ Era osoa idatzi zuen J. Urrutiak *Orreaga*-n: *urruneala su andi batzuek argitzen dizie mendie-nartean*. Ziriako Garraldak 1911ko bere artikuluan ere berdin: *artudizie bere soñen gañala lan andi ori*.

⁵⁷ Hitz honen beste esanahi bat zera dugu Azkueren arabera: 1º (AN-b, BN-s, L-ain, R), vecino, convecino : *voisin, proche*. Gure lehenagoko saio batean –(3 - Eaurta: bukaera) delakoan, hain zuzen-esanahi honi egokitzen zaion 'barride' bat dugu, honako esaldian: *ta azkén egúnián, laurgarren egúnián, barride(e)k...* [prestatzen dute] *bazkária*.

- IP: ez nuén izáundu
 SE: órduan ez nuén dírua ikusten, e?
 JZ: ník ez núun... (zuzenduz:) ez nuén ikúsi sékula... arran-
 kátzen
 JZ: kònke... ñik enuén ikúsi baia éiten zien
 LC: ník, bádakízu... zómat ìrabazten nuén?
 SE: egín nezála ñài nuená
 LC: ník nuénean emezórtzi, ógei, ògeitabí urté...
 SE: ník erran nakón abísatren nuéla
 SE: ta ínbidiarík ere enuéla bátrere
 JZ: eta kándik xàten... nitzán, iguál ogéi egunéz, ògi berétik
 xatén
 (hona, hala esaldi honetan nola hurrengoan, ‘nor’ saileko adizki ba-
 ten mutursartzea ‘nor-nork’ gisakoaren esparruaren baitan, kasu
 hauetan singularreko lehenengo pertsonan, bitxiagoa bada ere)
 PZ: ta kán, pasàtu nítzen... dénbrara, vamos, négu guziá ta...
 ta bédatséa ere báí
- 3-24 b JZ: kunplítu nixún penítenziara
 (aitortzeko asmoa erakusteko formulatik aterata)
 IP: bàya... kórpuxmánguak, korí bai, ník izáundu nú... (zu-
 zenduz:) nixú... béti
 (Azkuek zera dio: **Korputx** (BN-s): 1º Justillo, corpiño: *ancien cor-
 set, juste*, nondik *korpuxmanguak* besorik gabeko ‘corpiñoa’ genuke-
 en⁵⁸; esaldi honetan, bestalde, Isidorak, alokutiboa erabiltzean, adiz-
 kia *-n-z* gabeturik eman zuen)
- 3-25 a IP: ník ere bá... bánixún
 LC: ta zér nai zunén⁵⁹ xakín?
 JZ: ordúan áisa! ordúan léitúz, erránen zinuén
 SE: eh! ordúan ez zínuen ikasten, ez...
 LC: éne príma, órr ikúsi... beitzínuen xíten gintzánian karre-
 terátik...
 LC: eta ordúan erran zadán... zúk irabàzi zinuéla... prémio,
 uskará... misiónearekín edo...
- 3-28 LC: bátak zuén ogéi úrte / zér... àdin zuén?
 LC: éuri ta élor ta egítén tzuen, ánitz...
 IP: kor, Felípa Kàrloséna, báitaukizu ére... zérëan⁶⁰; orrék
 eré... zèrtu zuén, vamos, errán... kémen, èrran zuén...
 SE: pues etsükandréa ere báí, e? ogíak egíten zuén, xágutzen
 zuén árropará, eta guziák, eta géro bordála
 (aurreneko *zuen*-ek, bederen, pluralean behar zukeen)
 JZ: ta géro esperátzen zuén ratòxko’át, apláka zedién... súa...
 pìxka bát
 PZ: kan, bánda músika báita, pues ikàsiren zuén bánda músi-
 ka

⁵⁸ Horrela baieztatu digu, gainera, Pedro Juan Zokok 2003ko urtarrilean egin diogun ikustaldi ba-
 tean.

⁵⁹ Era hau bildu dugu Espartzan –haxe bakarra, gainera, xuketan izan bada ere– baina Otsagin
 gutxiengoan dakusagu ‘zinuen’ erarekiko, herri honetako dotrinan ere ‘cinuen’ dugula.

⁶⁰ *zérëan*, 1975-76ko Otsagiko euskal hitzunen zerrendan, hain zuzen.

- PZ: guàrdara... erríko guàrdará, pues biar tzuén xín gurekín akónpañatzra
- IP: ta géro, a lo mejor, zér? igáretzen zún pues... égun ánit
- PZ: a lo mejor xardókíren tzú... gàzte zelárik
(adizkia, aldi honetan, beste kasu batzuetan ere ikusi dugun moduan, -n-z gabeturik dago)
- JZ: eztákit nórk eskríbitu zuen kúra
- LC: bazúen sème bát, etxéan, bérarekín...
- LC: ène senárrak almadían etzuén lan égin
- SE: eta éuri egíten báitzun fan zrén... Irátira
- JZ: eta jéndeán érdiak faltàtu baitzún, órduan
- SE: gaíxto sentído batekín, pues èzpaitzuén uztén lán egitra
- IP: Auntxáyan abuelák, áurrer... kántatzen zabexún, kúnara bíltzen zuenián, kóri
- SE: Nátibitáte gàbeán, óllarrak kantátzen zuenéan...
(Sebastianak hasiera baizik oroitzen ez zuen Eguberritako kantu batetik aterata)
- LC: ta orrengátik zuéla ízena, érriak, Ótso-abía
- SE: éuri egíten zuéla ta kála
- PZ: eta yá kuék, yá mília [= soldaduska] éin zuelárik eta yá...
- 3-31 b IP: kémen... kantátzen... zixún, kémen baték eta bérze baték goiziáldetik
- SE: eh! kontéstatu zixún: egín nezála nài nuená
- 3-32 LC: eta... urtóntziendáko nóla erráten...? bai, dénboaz, úrak, bèar begíntzan eráugi... mendítik etxéra, orái batúgu étxen! ta, erráten gínuen *úrtóntzia*; úra eráugitzen gínuen, dèitzen zén edo régadória⁶¹, edo pózalia, baia úrtontziak zrén, ferráta, burúan ermàten gíntzan úra, ermatéko étxera, búruan; zúk etzú izáundu óri?
(adibide luze honetan 'ginuen' era egokia bi aldiz dugu, eta 'gintzan' desegokia, beste bi, hauetatik bigarrenak –burúan ermàten gíntzan úra moduko esaldia, alegia– singularrean gainera)
- LC: ta... etxérik ermàten gínuen... ogía, ta... tortílla bát, e?
('etxerik' eta 'etxetik', bien arteko lehia aurkitzen dugu maiz gauza bera adierazteko, gehienetan -tik nagusitzen bada ere)
- IP: orái párroko erráten dúgu, t'órdúan bikário erráten gínuéen
- SE: orrá, gúk idúkitzen gínuéen orduán... zórtzi be(g)i, zórtzi-amábi bé(h)i
- JZ: garbítzen gínuéen ézpelez... garbì-garbiá, esèrtzen gínuéen ta géro...
- PZ: eta págatzen gínuéen zerbáit igáretzeagatik
- PZ: ermàten... gínuéen... xáteköa... èrrítik, àsto batekín...
- SE: eta egíten gínún pues kóri, bèste gísán ez
- PZ: bederátzia (sic) eún... bèar gínún e, faàtekó ta xìtekó igual
- SE: nóla píkatzen gínuéen áitzurrarékin
- JZ: ta... zènbaténaz lén eíten gínuéen, óbe!
- SE: zér uste xu? ikási gínuen órduan?

⁶¹ Azkuek, 'regadora' doi-doi ez baina, antzera dakar: *Urtontzi*, regadera, *arrosoir*. (F. Seg.). Garbi dago, haatik, 'urtontzi' hau 'ferreta' –gazt. 'herrada'– hitzaren sinonimotzat jotzen zuela Liboriak.

- JZ: négua... ígaretzen... gínuen lékuan
 JZ: báginuén... ápez bát (e)úskaldun, eta...
 LC: guk, uskáran ez ginuén aitzén komédorerik e bázenéz ere
 LC: ez gínuen erratén gúk orduán tzakurrá [txanpon batez ari zela]
 PZ: óñez, ezkínuen ez zápatorik ere ez gínuen; abárkarekin
 JZ: pues arróltze, ta iguál bàginuén... txorízo edo txístor...
 LC: baia, ez béigínuen pásaporterík, ez gíntzan izan
 SE: gúk... ére, ezpáiginuén e bátrere ebítatú
 SE: gúk galtzen ginuéla, bai, baia gáltzen ginuéla, báigintzán guziók gáixto!
 JZ: idúri zizadán bílgorra-zópa déitzen ginuéla
 PZ: eta... kàyekín bai, ordúan xárdokitzen gítzuen... óngi
 (ez-ohikoa da *gitzuen* hori, 'gitzan' eta 'ginuen', bien arteko nahasmen bitxiaren itxura izateaz landa, informatzaile honengandik baidzik bildu ez duguna; Pedro Juanek, haatik, maiz erabili zuen, irangankorreko singularrekin zein pluralarekin ia beti, baina baita, inoiz, 'nor' saileko ohiko 'gintzan' en ordez ere)
 LC: ferráta, burúan ermàten gíntzan úra, ermatéko étxera, búruan
 JZ: fálta gintzán mandámentu guzietán
 PZ: geró Murílllo... gíntzan gu Irúnberríra allègatu gábe
 PZ: eta kán ígare...-tzen gítzán ílabate bát edo kála
 (azken lau adibideek erakusten dutenez, 'nor' saileko *gi(n)tzan* erak, gehienetan 'nor-nork' saileko *gin(i)tuen* era ordezkatzear gainera, batzuetan singularreko *ginuen* era egokia ere ordezkatzera iristen da)
 3-37 LC: Aézköako... Òrbarakökék, zeruálara eltzéko, eserí zién... kónporta
 (Joanes Idiarteko pertsonaia ezagunaren inguruko ipuin batetik aterata; *zerualara* bitxi bat dugu esaldi honetan, gainera, eta aurrerago ikusiko den Josefa Zokok emaniko beste batean *lurrialara*, ustez 'zerual' eta 'lurrial' aski badira ere)
 LC: ematén zien ugaldéari... almádiátzen zen denbrán, pasadá bat
 (komunztadurarik gabeko adibide honetan aditzak 'zakoien' edo 'zakoien' behar luke; inoiz era honetako esaldiren bat hona ekarri bada, zertzelada desegoki hori agerian ezartzeko xede soilaz egin dugu)
 IP: bai, bai, almadía (...) keméndik èrè eràusten zién!
 IP: béti... infórme, eskètzen zién Juánnos Idiártekori
 ('nor-nork' gisako adizkia erabili zuen oraingoan Isidorak –lehenxegoko esaldi batean Liboriak egin bezala–, kasu honetan ere 'zakoien' edo 'zakoien' moduko tripertsonal bat erabili ordez. Juanes Idiarteko horren inguruko ixtorio xebreak, bestalde, Aezkoan ez ezik, Otsagin ere ezagunak direla agerian geratu da Liboria eta Isidora andereek aditzera emaniko ipuin baten bidez⁶²)
 SE: itsúsi zéla erràten zién jéndëak
 JZ: érdén zien, érdén zien lán

⁶² Azkuek 1927an idatzi *Aezkera edo Petiriberro...* lanean *Yoanes Iriarteko* orbartar hau aipatu zueneko, F. Garralda otsagiara, 1917an argitara emaniko 'Satorrak' ipuinaren bidez, *Juanis Iriarteko* honen berri emanik zegoen jada.

- (hots, *erden* dugu Otsagin ere, Erronkari ibarrean bezala [= 'eriden/ediren'])
- JZ: bai, erráten zién apézek, tal como, pues fán gintéla, fàn... telá, kalzétin il(l)ezkó... ziónak, esér zezàla, zrelá anítzez óbe; kònke kála faten zén anítz... Jabiérala
(‘zion’ hori, ‘zuen’ en esanahia duena, oso bitxia da Zaraitzun, Bidankozen erabiltzen bazen ere)
- PZ: orrártio eràguitzen zién, ùgaldetík edo... edo térteka, mándoekín kóita, ta kán eiten zién almádia
- PZ: ártzayák... zaudén yá akáitrik bízi kortáz eta... yá, míriten zién kólokatzrá Iruñán edo San Sèbastianén edo Zàrago-zán edo... dénëan
- JZ: káñamóia irúten zió, emazték
(-n-z gabeturik dugu adizkia hemen, inoiz edo behin zertu bezala)
- JZ: oraúnëan erran zín bázegolá
- JZ: eta ník uste dút, káek ere eskríbitu zién matätxérriko... gáuzá kóri
- JZ: ník eztákit, e? kainbérze eztákit ník, nón ermáten zién oté bazkária
- LC: bàya etzión elastátzen, fñi...
- SE: erdárara; uskárara etzión pratíkatzen
- JZ: urté batéz etzión útzi kantátzra; bueno, eùtzi zién baia be-ti’ré...
(behin, Josefak esan zuenez, guardia zibilek, urduri antzean, ez omen zuten herriko haurrek Eguberrietan etxe abestu ohi zuten billanzikoa kantatzen utzi nahi, honen testuaren baitan ‘eta’ juntagailua maiz errepikatzen zelako; ikus, zazpi lerro beherago, Josefak berak gehiturikoa)
- PZ: kontrabándo etzión deus e eitén
- SE: nòla ezpaitá-, ezpaitákién⁶³, ez zín xardokitzén!
- PZ: kóri báí, txakurrék bazién bère nónbria eré!
- PZ: géro arrópa pixka bát eráguitzen bazién...
- LC: báitzien béldur, zér pásatren zén, e?
- LC: kánbiatzén zaukién ez béitzien aítzen
- JZ: pues úskara báitzen eta kainbérze *eta* erráten báitzien...
- JZ: pues arrépatzen zióna etxetán; tráste zár, e? tráste ón ez
- LC: dénbra ziónian gáxto!...
- LC: ta etziénian bearrík espaldéröak, lárruak, e?
- LC: émen otsúek deborátu zióla emazté bat; óri dá kontúa, ez-takít nóizko
- LC: ta, èrmatén zien, erratén zien *astúa* ermàten tziéla, álmadían
(*asto* hau almadiaren gainean arropa, zakutoa, zahagia eta beste zenbait gauza uzteko finkatu ohi zen tramankulu bat zen, gazt. ‘ropero’ esaten zitzaiona)
- SE: así zrén, beár zióla ikási úskarara
- JZ: eztú ánitz... urté pálíoa... ègin zióla bérrí
- PZ: kán irabàzten tziéla... gémen bèño gexágo
- SE: eta bortuála, áyek etziéla déus ere gáltzen

⁶³ ‘ezpaitzakien’ hobeki legoke, gure ustez.

- LC: sólo, baràtu ziéla, [*Otsagi*] érre zielarík, zórtzi étze
(*etxe* hau bitxi da Zaraitzun, 'etxe' zein 'etse'rekiko konkurrentzian
–azken hau dela eta, Eseberz, Eseberri, Esarte... moduko abizenak
oso inguru honetakoak direla oroitarazi nahi dugu–; 'etse' hori, gai-
nera, 'ese' bere aldaerarekin batera, Erronkari ibarrean maiz aditu
dugu)
- 3-40 b PZ: eta yá kuék, famíliá in zielárik eta yá...
IP: akáso... orái duéla... berrégun urté, ermáten zixén⁶⁴ arrò-
pa kóri
IP: len... zúra eràusten zién, eràusten zixén... úgaldíáz,
Agóitzeràrtio
(aditza, hasieran, indefinituan eman zuen Isidorak eta errepikape-
nean xuketan)
- 3) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nork* kasua)
3-41 → 3-80: *nor*, pluraleko 3. pertsona
- 3-41 LC: eta, gafák eztítut eséri ta akábo
IP: eztítut ikúsi dántzatzen
LC: pues ez níz orítzen baia kántatu tút kóyek aurrékin, déenak!
(‘guziak’ aditzen da ohiki Zaraitzun, ‘denak’ ere inoiz bildu dugun
arren; ‘oro’ delakoa, berriz, izenen bati loturik kausi daiteke: *eguno-
ro, gaboro, urtioro...*)
LC: ník orái tút laurógeita bát [urte] / àn igàre tút... zàzp’íla-
bete, ongí
(bi esaldi hauetan, multzoez ari zela, Liboriak aditza pluralizatu
zuen, honen era laburtua emanik ere; jarraiko esaldietan, halere, era
bateko zein besteko joerak aurki daitezke)
JZ: ník eíten bádut, sáltzen tút beríala
PZ: ník eré, ník séme... láur séme ìzan tút
LC: ta bátut zórtzi úme eta zórtziak zórtzi álde
(oroí bedi, 3-01 zk.ko esaldi bati ‘ume’ hitzaren hedadurazko esa-
nahiaz egin diogun Azkueren arabera iruzkina)
LC: bàia batút zázpi úme, énerik, ázirik, èrtsi dúzu? batút zór-
tzi (!) úme, eta... óyek ázi drá, bulárrez, dénak, e? ta ázi
t(r)út, éne bàtekín, bérste bát, kánpoko... e? írur; bát sór-
tu, amá⁶⁵ il zén ensegída ta oláxe. Ta, béstëak ere báí, dés-
gasta dá anítz, baiá (...) bai, bàia énekin bátëan, éne bate-
kín kánpoko bat, eta... géro besté bat, eníarekin, éne

⁶⁴ Otsagiko dotrinan, zuketan, ‘cizien’ agertzen da: *formatu cizien corpuz bat*. Jakina da, batzuetan aditzen uste dugun ‘zixen’, ‘dixe’... eta horrelako bukaeradun adizkiak ‘zixien’, ‘dixie’... eta gisakoak izan daitezkeela, ez baita erraz beti, *ixa* baten ondoren, *-ie-* eta *-e-*ren arteko bereizketaz ongi jabetzea.

⁶⁵ Erronkarieraz arituz gero *amá* hori, azentuera horrekin, gazt. ‘la madre’ genuke, baina zaraitzueraz ari izatekotan ‘amara’ itxaron beharko genukeela iruditzen zaigu, bai printzipioz bederen. Izan ere 1-26 zk.ari egokituriko adibide batean Sebastiana Eseberrik emaniko *aitara* eta *amara* hitzak mugaturik dakuskigu eta baita, 1-35i loturiko beste batean, Josefa Zokorengandik bildu *abuelara* eta *amara* hitzak ere. Oso kontuan hartzeko modukoa deritzogu, halere, Aitor Aranek bere ‘Zaraitzuko hiztegia’n eta *-ra* sarreraren baitan kokatu duen ohar bati; honela baitio ikertzaile legazpiarrak: “Bonapartek dioenez, ‘aita’ eta ‘ama’ salbuespenak dira, eta ez da esaten ‘aitara’ edo ‘amara’, pentsa litekeen bezala, nahiz eta Azkuek behin edo behin hala eman zituen (...)”. Guri, inkesta bat egiten aritu ginen 1979-80 urteetan, gazt. ‘padre/madre’ galdetu eta, ‘aitara/ámará’ eman ziguten Espartzan (EAEI-I, 41-42) eta ‘aita/ama’ Ezkarozen, eta 2000.ean, Eaurtan, ‘aita/áma’, eta hau guztia jendeak, erantzunak ematean, hitzak mugatzeko duen ohitura kontuan harturik. Hauek honela, Aitorrek hitz hauetan balizko txandaketa bat ematen ote den diosku edo, bestela esanda, egon daitezkeela iruditzen zaio.

- úmiarekin, bía, ta géro béstia pues, ère báí, írur. Ta... apàl-
du níz... bàia sáno
(*ertsí hori* ‘amarratu’, ‘harrapatu’... hots, zentzu zabalean, ‘ulertu’
izan daiteke, antza)
- LC: baia igáretzen bátut érriko féstak...
- LC: ník mendían izáundu tának drá... konéjöa, érbia, erróia,
agíla, ártza...
(kasu honetan *ditutanak* > *tutanak* > *tanak* laburtzapen-prozesu
osoa dugu, itxuraz)
- SE: yá urté... tútanekín ník
- 3-44 b IP: baia... ez txút... [íkusi] múgalártio
- 3-45 b IP: xúk akáso ikúsi... ikúsi txú⁶⁶
- 3-48 SE: pues, égun kortan, dá mayordòmoa, ermàten baititú kón-
tuak
- LC: órrek [*txatándrèak*, gazt. ‘comadreja’], óri... gátuen gísa
arrèpatzén tu ságuak eta...
- SE: orái tú... kóri, irurogéita bórz [urte] / mandátöak, nórk
bar tu egín?
- PZ: zómat urté? pues... izánen tú órai korrék... irurogéita...
séi edo zázpi
- LC: bátú... berrógei éta ámasèi; ní’beño tú... pues ogèitabórz
urtiágo
(esaldí honetako lehenengo hitza *batzu* aditzen ote den gaude –hala
izatekotan 3-51-a zk.ari dagokion lekuan kokatu behar genuke–, eta
azkenekoarekin, berriz, ‘urte gutiágo’ aditzera eman nahi zaigu, an-
tza denez)
- PZ: pues... bátü orái, berrogéita, berrogéita zómait (sic) urté?
- 3-51 b IP: arropára ta, guziá? guardátzen... dítxú... Amà Berjínan
mayordómöak, ta kárgu guz(t)iák ermàten dítxú mayór-
domöák⁶⁷
- 3-52 LC: ta atzétu zaitzá, dénak; oréko áurrer, eztítugu érakutsí!...
(‘oraiko’ren aldaera dirudien *oréko* hori ez da usu aditzen Zaraitzun,
eta, aditzari dagokionez, aldi honetan Liboriak era bipertsonala
eman zuen, ‘nor-nori-nork’ saileko ‘daztegu’ edo ‘dauztegu’ erabili
ordez)
- LC: geróztik èrran túgu⁶⁸... béste manéra batzurétrá ére,
baia...
- SE: sártzen tugú kán, eta dáude bérak sólo
- PZ: pues a lo mejor zómait áldiz xardókitzen tugú zómait elé
baia...
- SE: patáka koékin... gizén tuú bí txerri
- LC: órai batúgu étxen...

⁶⁶ Otsagiko dotrinan laburbildu gabeko era bat –‘dituzu’– eta erdi laburturiko beste bat –‘tuzu’– ikus daitezke; *hots, cer gauza dituzu cristio bezala eta jinesten?*, alde batetik, *eta nola beartuzu confesatu?*, bestetik.

⁶⁷ Otsagiko dotrinan, zuketan, laburbildu gabeko ‘ditizu’ era dakusagu, bi aldiz. Dotrina osoan zehar, gainera, laburbildu gabeko erak maiz agertzen dira, honek zer harriturik ez duela, gauza jakina baita jatorrizko erak gehiago zaintzen direla idatzizko testuetan ahozko mintzaeran baino.

⁶⁸ Zoilo Mosok, 3-52 zk. honi dagokionez bildurik gauden ‘ditugu’ eta ‘tugu’ moduko adizkiez gainera, ‘tigu’ gisako beste bat erabili zuen: *Eztigu ikusi ardiak* (61 or.), Otsagin benetan bakana.

- SE: orái, eztugúnëan (...) andítzen... txítak
 SE: yá urté tugùnekín...
 3-57 SE: pues kóek, dántza kóek guziók dántzaten tie⁶⁹
 JZ: ermàten tié máiak eta, kébendik... ta kán bázkaltzen dié,
 según erràten baitié, guziék
 PZ: ta géro répartitzen tié, kuék
 PZ: orái batié ya... àrtzai guziék bere áutöak, ta fátekó... ga-
 nadién lekuára
 (*ganadién* hori bitxi samarra da, ‘ganaduen’ ohikoagoa, ia erabatekoa
 baita Zaraitzun)
 LC: óraiko aurrék eztíe ikústén koyék, ez!
 SE: órai erákusten tién gauzák, guziák badázkigú
 JZ: mózten tiénian árdiak pues erósten dugú íllëa
 3-60 b JZ: gendú... dítxie anímalëak
 IP: keméngo españólek, ta fránzesék, zértzen dítxé; vamos...
 bátak bérziári... erákusten dítxé [*papelak*, ‘Las Mugas’ dei-
 tu festa-egunean]
 (komunztadurarik erakusten ez duen *ditxe* errepikatu horren orde, ‘
 nor-nori-nork’ saileko ‘d(i)aztetxu’ itxaron behar zatekeen, gure us-
 tez)
 IP: ta... bueno, géro télébisionián élkitzen txé
 3-61 LC: ník igàre... ikàsi nituén guziák
 SE: guziák egiten nituen, guziák, ráso
 JZ: iguál egíten nintzán amabórz edo... emezórtzi ogí, kònke
 iráutzen (sic) zien anítz!
 SE: ník árdiak gèndu nintzalarik... errán nuen:
 (azken bi esaldietan ‘nor’ saileko adizki bana dugu ‘nor-nork’ saile-
 ko ‘nituen’ eraren orde, gisa honetako ordezkapenak singularreko
 lehen pertsonan ohikoak ez izan arren)
 3-68 SE: eta nóla ermàte ztuén ugáldëak! [almadiak]
 LC: ápez korrék àrtu zuén pues, árek eré e’ztuénean yá pues
 irurógei edo laurógei úrte⁷⁰...
 3-72 PZ: ta... adixkíde zomáitendáko èiten gintuén [gastak]
 PZ: según... xúntatzen bagá... bída edo irúr, pues a lo mejor
 mígas ermàten gituén
 PZ: ta árdi pues erémàten gintzuén... zortziégun edo bedra-
 tzirägün, kála...
 PZ: gúk ástuak xólo ermàten gítzuen, gúk ez gíntuela mándo-
 rik emàten (sic), ástöak eta béti... áxto!
 (*gintuen/gituen/gintzuen/gitzuen*... gisako aldaerak ageri dira Pedro
 Juanek eman azken lau adibideotan)
 SE: eta ermàten ginuén érrekáituak
 SE: ah! zintzérrí kuék guziók, pues, bèiginuén (...) ¡chotos!
 (azken bi esaldietako aditza ‘nor-nork’ sailekoa izanik ere, singula-
 rrean dugu; ikus, ordea, Sebastianak berak ‘nor’ saileko ‘gintzan’
 adizkiaz osatu hurrengo hiru esaldiak)

⁶⁹ Gure materialetan ageri diren era hauek, guztiak, laburtuak badira ere, Z. Mosok, ‘tie’ eraz gainera, ‘ditie’ modukoren bat berdin erabili zuen: *Ta emaztiék nay baititie gauza guziak xakin...* (47 or.).

⁷⁰ Federiko Garraldak, ‘ztuen’ gabe, ‘tzuen’ idatzi zuen artikuluetarik batean: *eseritzuen lemezikuak gudarozte aurkian*. Era hau, agian bereziki, Espartzan aditurik gaude, bestearekiko lehian izan bada ere.

- SE: ermáten gintzán èrrekaitoák eta kán egóten gintzan
 SE: gáuza koék egíten gintzán eskólan
 SE: ésten gintzán ateák, guziák e? (...) guziák ésten gintzan
 LC: beríala saltzén gintzan [*sagararak*]
 PZ: láur edo bòrz egúnez... xáitzen⁷¹... gintzán árdiak, Errí-bratik xínta (...) bórdan; mèndián ez, e? beàr gintzán sár-tu, bárne, bórdala
 (bitxi da, gure ustez, *Erribratik* hori, 'Erribrarik' itxaron beharko baitzen, antza)
 JZ: tábla batzúren gañëán esértzen gintzán, gazták, ta kán, txúkatzen zrén
 SE: bagintzán bi... bída... írur mutil [= 'zerbitzari?']
 SE: orduán báagintzán⁷²... zórtzi begí? [= 'behi?'], óraí tugú... ógei
 LC: eta... nóla... urtòntziendáko nóla erráten...? bai, dén-bo(r)az, úrak, bèar beigíntzan eráugi... ménditik etxéra...
 SE: orái beño yágo, arági ta... ogíak egíten baigintzán étsen...
 SE: eta nóla sáldu baigintzán árdiak, órai dugú beí gíxago (sic)
 LC: baia txú erdáraz gúk ikási gintzának
 3-77 LC: baia... xàtekó biár ztien⁷³ barátu [*almadiak*], ník úste
 LC: ta, áyek ermáten ztién báí gáuzak
 IP: lotzén ztien... almádiák, emén... zérian, Botíkaríon
 SE: eta líbröak eta guziák, bildú ztien
 SE: ermáte ztién tzintzérri kuek, fáten zrelarík Èrríbralá ta...
 JZ: zúmëak, mòzte ztién ta... biúrtzen ztién (...) ta géro, pues, ermáte ztién Záragòzalartió; kála erràten zién, ermá-te ztiéla...
 PZ: irùretárik, bída gá... gáldu edo, (zuzenduz:) sáldu ztien àr-diák eta...
 PZ: eta guziék ermàten tzién [*ardíak*] bizí guzia
 JZ: ah! kutxáarak kebén etzién eíten, e?
 (lehenxeago, orripeko ohar batean esan denaren arabera, azken bi esaldietako *tzien* eta *etzien* horiek 'zien' eta 'ez zien' gisako era pluralizatu gabeak izan badaitezke ere, 'tzien' eta 'ez tzien' moduko era pluralizatuak berdín-berdín izan litezke)
 3-80 b IP: kán lotzé ztitxién almadíak eta géro pues... úgaldia barnál

⁷¹ Z. Mosoren gutunetan 'saizten' ikusten dugu: *ezpaiztzen ardiak saizten* (36 or.) edota *ardíak saizten zren kotxuala* (37 or.); Azkueren hiztegian, baina, *ixa-z* idatzirik dakusagu hitza, Josefak eman bezala: *Xaitzi* (BN-s), ordeñar, *traire*.

⁷² Z. Mosoren laguntzaile Koldo Kanbrak José Estornési idatzi gutun batean zera dio: *Zoilok erraten du zomait aldiz erraten dela 'a' bat luze* (77 or.). Ez du, baina, inolako adibiderik ematen eta, behar bada horregatik, hona dakargun esaldiko *a* luze hori, beste ezeri baino gehiago, informatzaileak hitza eman aurretik erakutsi zuen zalantza edo erabakizun-ez bati zor dakiokela pentsa daiteke, agian.

⁷³ 3-77 zk. honekiko ditugun adibide guztiek 'ztien' era agerian uzten badute ere, Federiko Garraldak, 3-68 zk.ari egokituriko adibide batean ikusi dugunaren antzera, 'tzien' idatzi zuen kasu honetarako: *ta azkenik naparrek lasterkatutzien beltzak*. Espartzan ere 'ztien' eta 'tzien', biak bildurik gaude.

- 4) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nork* kasua)
 4-01→4-24: *nor*, singularreko 1. pertsona - 4-25→4-48: *nor*,
 pluraleko 1. pertsona

adizki-zk.adibideak

- 4-09 LC: egún batéz, ermänen béitie béren kótxëan... (zuzenduz:)
 ermänen nié
 (*ermànden nién* aditzen ote den iruditzen zaigu)
 LC: baia igáretzen bátut érriko féstak... iágo eníe utzíren
- 4-16 LC: ikùsi nintzánëan berríz, errán zadán
- 4-30 LC: orrá nun arrepátu gitín
- 4-40 SE: ermáten gintzán aíták eta kán... egóten gintzan
 JZ: guziók, érmanen gintzán [aitak] egítatzrá
 PZ: béti elkítzen gintzán aíták guardatzéko... árdiak edo...
- 4-45 SE: [irakasleek] egózten zaukiélarik... pízzarán, cuenta... nóla
 erráin dut? *cuenta* es castellano... kóntua!
 (esanahiaren zentzua kontuan izanik kokatu dugu hemen adibidea,
 'zaukien' adizkia 'nor-nori-nork' sailekoa izan arren; izan ere, kasu
 honetarako, 'nor-nork' saileko 'gintzaen' edo 'gintzaen' erabili be-
 harko baitzuen Sebastianak)

- 5) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nork* kasua)
 5-01→5-24: *nor*, singularreko 2. pertsona - 5-25→5-32; *nor*,
 pluraleko 2. pertsona

adizki-zk.adibideak

- 5-01 ez dugu adibiderik⁷⁴

- 6) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork* kasua)
 6-01→6-24: *nor*, singularreko 3. pertsona eta, *nori*, singularreko 1. pertsona
 6-25→6-48: *nor*, pluraleko 3. pertsona eta, *nori*, singularreko 1. pertsona

adizki-zk.adibideak

- 6-01 LC: eskér, errán beítadázu ésker
 (adizkia 'dadazu' da, jakina, errazki ondoriozta daitekeenez)
- 6-04 JZ: nórbaiték èrran dadá Erróngari déla [ibarraren izena] ta
 ník erráten dúd Kallésa déla
 (Josefak emaniko esaldi honetan ere *dud*—edo, agian gehiago, *duz*—
 aditzen dela iruditzen zaigu)
- 6-09 LC: éni anítz aldíz errán dadáie dotóriek
 LC: órai eré erràten dadáë, baía...
- 6-16 LC: baia géro, bedán... (zuzenduz:) beràntxagó èrran zadán,
 utzí zinuéla... botellá bat...

⁷⁴ Baina Otsagiko dotrinan —'citur'— bai: *adoracen citut Cristo, eta benedicacen*, edota *Jauna nic onesten citut gauza guciac veño gueago*. Federiko Garraldaren gutunetan, bestalde, 5-02 zk.ari egokituri-ko adibide bat dakusagu: *murkilla kaldí batez finitzen, finitzenyut*, eta Zoilo Mosorenentan ere 5-03-ari legokiokeen beste bat: *Ez yut deitu, ez* (48 or.).

- SE: pues zómat óron errán zadán? borz óron? borz òronéz xín zrelá kandík kóna
- SE: eta gízun korrék erráten zadán...
(Sebastianak, beste batzuetan, *gizon* eman bazuen ere, oraingo *gizun* honetan zubereraren eragina somatzen uste dugu; *-on* eta *-un*-en arteko lehia, dena den, nabaria da, Isidorari eta Liboriari, adibidez, Irunberrirako bidean kokatu arroila ezagunaren izena aipatzean, ‘Arbayon’ aditu baitiegu inoiz, azkenekoari ‘Arbayun’ekin batera izan bada ere)
- LC: aurténgo urtián eztákit erran zadán bàtek éni
- LC: pues orrék èrran záen éni, e?
- 6-19 b IP: mutíköak... erráten... zadaxún: “Irunbérrí... ¿qué quiere decir?” - pues Lumbier!
- SE: átzo gízun bátek erráten zadán, zádxún; Sán Sebástiané-ko dá, kemén bizi da...
(Otsagin bilduriko era honetako alokutiboetan ez dugu, beste zenbait herritan bezala, tarteko *-i*-aren arrastoa aurkitu, 11-04-b eta 11-31-b zk.ko esaldietan ere, kasu, ‘dabexut’ eta ‘zabexun’ moduko adibideak ikusiko baititugu hurrenez hurren; badirudi, beraz, denborarekin harkoaren ahoskapena lasaituz etorri dela, guztiz desagertzearaino)

7) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork* kasua)

- 7-01→7-24: *nor*, singularreko 3. pertsona eta, *nori*, pluraleko 1. pertsona
7-25→7-48: *nor*, pluraleko 3. pertsona eta, *nori*, pluraleko 1. pertsona

adizki-zk.

adibideak

- 7-09 SE: kláro! eztáukie... déus ere gentzén
- 7-16 SE: eta kárek erráten, erráten zaukién zér erran zaukién emázte kàrek
- 7-21 JZ: eta kárek eràkutsi zaukién pues... pàdrenuéstroa eta...⁷⁵
- LC: t’án emàten záukien zúkuá, saldára!
- JZ: a lo mejor erakùtsi záukien baia...
- SE: orítzen níz kóri nóla erákusten zaukién
- SE: uskàrará? erakústen báizaukién annítz
- SE: baia kémen nóla... nóla ápezek erákusten baitzáukien ánitiz

8) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork* kasua)

- 8-01→8-24: *nor*, singularreko 3. pertsona eta, *nori*, singularreko 2. pertsona
8-25→8-48: *nor*, pluraleko 3. pertsona eta, *nori*, singularreko 2. pertsona

adizki-zk.

adibideak

- 8-01 a LC: eta... pues, nóla ertén dauzut? / nóla erránen dauzút, zurí?
(lehen esaldiko *erten* hori ‘erraten’ da, jakina, aise antzeman daitekeenez)

⁷⁵ ‘hark guri’ honetarako ‘zakun’ dugu Ziriako Garraldak idatzi artikuluan: *onek erranzakun ni ere Napartarra nintzala*. Gure egunotan, baina, ‘zaukien’ bildu dugu ‘hark guri’ eta ‘haiek guri’ kasuetarako Eaurtan, Otsagin eta Ezkarozen, eta Espartzan, bi kasuotarako ere, ‘zaugien’. 1872ko Eaurtako datuetan, baina, ‘zaukun’ ikusten dugu, ‘haiek guri’ kasurako bildu zen eratik –‘zaukuyen’– ongi berezita (L.-L. Bonaparte: *Études sur les trois dialectes...*, 19 or.).

- 8-02 JZ: eztákid! líli ere báí, baëa lóre, lóre... pues flóriak lóre drá, eta gáúza... txukátzen drenák, ¿esó? lóre... erràten dabád (bitxi, gurekiko elkarrizketan, esaldiaren azken aditza toketan eman izana; *eztakiz* eta *dabaz* izan daitezke, bestalde, esaldiaren aurreneko eta azkeneko hitzak)
- 8-04 LC: edo árek errán dauzu?
- 8-10 JZ: kóri e... gáztek erràten, errànen dáuzie
- 8-15 SE: enáuna kóntatu òraunían?
(hots, ‘ez naunan’ dugu hemen, adizkia azken *-n-z* gabeturik baldin badago ere)
- 8-25 a LC: zér nai zú errán dauzkitzután? zernáiden?
(adizki hau, testuinguruaren arabera, subjuntiboari badagokio ere, hona ekarri dugu modu indikatibokoari dagokionarekin –‘dauzkitzut’ delakoarekin, alegia– bateratsu etortzean)

9) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork* kasua)

- 9-01→9-08: *nor*, singularreko 3. pertsona eta, *nori*, pluraleko 2. pertsona
9-09→9-16: *nor*, pluraleko 3. pertsona eta, *nori*, pluraleko 2. pertsona

adizki-zk.adibideak

- 9-01 ez dugu adibiderik⁷⁶

10) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork* kasua).

- 10-01→10-40: *nor*, singularreko 3. pertsona eta, *nori*, singularreko 3. pertsona
10-41→10-80: *nor*, pluraleko 3. pertsona eta, *nori*, singularreko 3. pertsona

adizki-zk.adibideak

- 10-01 LC: ník erràten dákot sémeari
LC: bádakot errán béstiari... eztéla izán bilátzen
- 10-08 JZ: bàia korrék segúro que erràn baidakó...
(ikusgarria esaldiaren erdian tartekaturiko erdal makulua)
- 10-17 JZ: pues kólgatrík elkítzen dakoé trípara
- 10-21 LC: eta érran nakòn: pues ník...
SE: ník erran nakón abísatren nuéla
SE: ník erran bainakón
- 10-28 SE: errán zakon, buélta batéz, festá beño lén (...) ámak, álabarí: “ah! aurtén, etzánala kónta féstak, e? aúrten festák bordán izanén dra”
SE: ta nóla erràten (t)zakón áurrari: “etórri, etórri!”; ta ník éz nakién... zér zen *etórri*; enáugi!
- 10-32 SE: errán ginakón fán biar zuéla kára
- 10-37 IP: eta (...) Juánes Idiàrtekorí errán zakoién...
JZ: trípará txokarrátzen zakoén... búrnía... górrí bátzurekin
- 10-48 LC: ermàten dázko óni... emerétzi urte

⁷⁶ Aldi honetan ere badugu, bai, Zoilo Mosoren gutunetan, sail honetako 9-01 zk.ari legokiokeen adibide bat: *Bay, bay, emanen dauziet* (42 or.). Era hau, dena den, Eaurtan eta Espartzan bildurik gaudete.

11) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork* kasua)11-01→11-40: *nor*, singularreko 3. pertsona eta, *nori*, pluraleko 3. pertsona11-41→11-80: *nor*, pluraleko 3. pertsona eta, *nori*, pluraleko 3. pertsonaadizki-zk.adibideak

- 11-04 b IP: nik... eztút, eztábexut bátrere, etxút ikúsi zér arròpa dién
 JZ: baia ník xa éztábexút... konpásiorik, fán bairrá náí dien bai, éz lánik éitiagatik
 (*nai dien bai* hori, 'nai dielako' [= 'nahi dutelako'] izango ote da agian?)
- 11-08 LC: odóla... edáten dabé
 PZ: pues tòrikoák, kúa, kentzén eta yá múxu bat emáten dáe
 SE: eta máistra kárek ezpáitabe erákutsirén
- 11-12 JZ: pues emáten dabegúna, ártzen dié ta yá(e)sta
- 11-17 LC: illobék, erráten dabé amórzia ta... aitabórzia
 SE: eta etsé kortan emáten dabé desàinatrzá, Ayúntamentuarí eta...
 SE: oráí eztabé dotrína emáten lén bezála, ápezek
- 11-21 SE: ník erráten nabén: pues *mája* edo *itsúsi* edo...
- 11-28 SE: aítak oíii! áitak erakústen zabén ánnitz!
 JZ: gèndu zién eta erágui zién kórra, karríkala; zér gáizki⁷⁷ iten záben kurútzëak?
- 11-31 b IP: Auntxáyan abuélak, áurrer... kántatzen zabexún, kúnara bíltzen zuenián, kóri: *Bonbolon bat...*
- 11-37 PZ: ta emáten za(b)én úrdaki; urdákí beño ya(g)ó... pues arróltze, eta zómait mágra, eta...
 SE: pues... deskárgatu zién, ta erràn zabelá xín biar zielá kóna bíla
- 11-52 JZ: kála nòla gú(k), parkátzen bàitaztégu... gúre zorduiéner⁷⁸
 (*aitagurea* otoitzetik aterata)
- 11-57 JZ: bueno, pastár (sic)... batzúk emáten baz... -dazté, xáten die pástak ere báí
 ('badazte' da hori, zalantzatan-edo ibili ondoren erdipurdi emana; esaldiaren bukaera aldeko *pastak* horrek, bestalde, 'xáten tie' eskatzen duela iruditzen zaigu)

Otsagin bildu materialetatik ateratako aditz laguntzaileak, zein bere tes-tuinguru eta lekuan, sailkatu eta aurkeztu ondoren, hurrengo entregan, eta material beretatik bada ere, ustez giro hunkigarriko bestelako pasadizoak ere –ahozko testu batzuk, zehazki– hona ekartzen saiatuko gara.

⁷⁷ Zaraitzueraz 'gaizki' gisako aditzondoa ohikoa bada ere, Z. Mosok, behin bederen, ibarrean ne-kez aditzen den 'gaitz' moduko bat erabili zuen: *bazkariak gaitz egin dada* (60 or.).

⁷⁸ Otsagiko dotrinan honela: *cala nola guc barcacen baitaztegu gu ofenditu guituiener*. Bata-beste-aren arteko desberdintasuna gorabehera, Josefak emaniko 'zorduiener' horretan saio honetan guztian ez berak ez gainerako informatzaileek eman duten *-uie-* barne-huna dugu, era honetan, behin bederen, dotrinan agertzen den ezaugarri berezi horretara hurbiltzen gabela.

HUTS-ZERRENDA

Saio honi azken puntua ezarri aitzin, halere, eta, hona ekarri ditugun materialen eta duela hamar bat urte Pedro de Yrizarri, bere *Morfología del verbo auxiliar bajo navarro oriental (III)*-erako, bidali genizkionen artean –zenbait fonetismo alde batera utzita– ezberdintasun batzuk badaudela ikusiz, hauek zertan dautzan aditzera emango dugu ondoren, beti ere, Yrizarren lanerako ezein azentu-markari ez eta, ondorioz, hainbat eten-punturi ere jaramonik egin ez geniola kontuan hartuz.

Hots, saio honetako 3-05-a zk.ko esaldi baten barruan agertzen den *Kristo sortren duzu gaur* moduko zatia 1-10-a zk.ari bailegokion ageri zen Yrizarrenean, honen I-3-r gakoaren baitan sailkaturik (362 or.), ‘nor’ saileko ‘da’ adizkiaren zukako alokutibo gisa, orduan, gainera, *sortzen* idatzi genuela. Izan ere, orduko gure ustea gazt. ‘Cristo nace esta noche’ izan zen moduan, oraingoa gazt. ‘darás a luz a Cristo esta noche’ izan baita, oker egon bagaitezke ere.

Saio honetako 1-10-a zk.ari egokituriko esaldietan *emén eztúzu bàizik ère arrái* moduko esaldi baten zatia ikus daiteke. Haatik, *eztutzu* idatzi genuen orduan, ‘ez diráren zukako alokutibo gisa, honenbestez saio honetako 1-19-a zk.ari –Yrizarren I-6-r gakoa (366 or.)– egokitu geniola.

Konponketa-saio honekin jarraituz, 2-03 zk.an kokatu dugun *átze zaidán hasta... kontátzëa* gisako esaldia –orainaldiko nokako alokutiboa (nahiz gure iduriko ‘zaidan’ hobeki legokeen, Eaurtan bildu bezala)– gure saio honetako 2-21 zk.ari egokitu genion orduan, desegokiro –Yrizarren gakoetan I-25-i (376 or.)– iraganaldiko ‘zitzaidan’ adizki indefinituaren era laburra zelakoan.

Halaber, hemengo 3-12 zk.an daukagun *ikúsi dá nóla iten duún* esaldiko azken bi hitzak *iten gun* idatzi genituen orduan, une hartako pertzepzioaren arabera –Yrizarren II-12-i (386 or.)–, zera gaineratuz: “hots, *dugun* egitean, lehen silaba gal daiteke”. Orain, aldiz, kasu honetan behintzat, iruzkin hori lekuz kanpo dagoela iruditzen zaigu.

Yrizarri eman genion beste informazio akastuna 3-72 zk.an azaltzen den *baia txú erdárax gúk ikási gintzának* esaldikoa da –‘gintzanan’ idatzi baike-nuen orduan nokako adizkia bailitzan (zenbakia singularreko erari egokitzeaz gainera!)–, haren V-12-f-an (410 or.) horrela ageri zela.

Eta azkenik, arestian ikusi 11-31-b zk.ko *kúnara biltzen zuenián* gisako zatia Yrizarri igorri genionean, *kumara biltzen ztuenian* idatzi genuela esan beharrean gara, egite honek esaldiaren kokapen egokirako trabarik suposatu ez bazuen ere, esaldia, kasu honetan hain zuzen, ‘zabexun’ adizkia oinarritzat harturik, ikertzaile azkoitiarrak sailkatu VI-25-d-ren baitan (421 or.) ageri zenez.

BIBLIOGRAFIA ETA BESTE

- ARANA, A, *Zaraitzuko Hiztegia*, Nafarroako Gobernua eta Hiria Liburuak, 2001.
 –, *Zaraitzuko uskara*, Nafarroako Gobernua eta Hiria Liburuak, 2002.
 ARANZADI ZIENTZI ELKARTEA - ETNOLOGIA MINTEGIA, *Euskalerriko Atlas Etnolinguistikoa* (EAEL), I eta II, Donostia, 1983 eta 1990, hurrenez hurren.
 ARTOLA, K., “Erronkariko uskararen azken hatsak... eino’re!”, *FLV*, 25, 1977.
 –, “Erronkariko uskararen azken hatsak... oraino’re!”, *FLV*, 34, 1980.
 –, “Zaraitzuera aztertzeo ekarpen berriak” (1, 2 eta 3), *FLV*, 91, 92 eta 93, 2002-3.
 AZKUE, R. M. de, “Aezkera edo Petiriberro-Inguruetakoko mintzaera”, *Euskera*, VIII, III-IV zk., 1927.

- , *Diccionario vasco-español-francés* (repr. facsímil), Edit. La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo, 1969.
- BONAPARTE, L. L., *Études sur les trois dialectes basques del vallées d'Aezkoa, de Salazar et de Roncal, tels qu'ils sont parlés à Aribé, à Jaurrieta eta à Vidangoz*, Londres, 1872.
- CAMINO LERTXUNDI, I., *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*, Nafarroako Gobernua, 1997.
- CAMPION, A., *Orreaga. Balada escrita en el dialecto guipuzcoano, acompañada de versiones á los dialectos bizcaino, labortano y suletino y de diez y ocho variedades dialectales de la región bascongada de Nabarra desde Olazagutía hasta Roncal*, [Itzulpena: José Urrutia], Edic. separada de La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo, 1971.
- ECHAIDE ITARTE, A. M., *Erizkizundi Irukoitza (Euskara, 1925)*, Iker, 3, Euskaltzaindia, 1984.
- , *El euskera en Navarra: Encuestas lingüísticas (1965-1967)*, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1989.
- ESTORNÉS LASA, J., “Mendigatxa'k Azkue'ri kartak, 1902-1916”, *FLV*, 43, 1984.
- , “Zoilo'ren uzta. La cosecha de Zoilo”, *FLV*, 45, 1985.
- EUSKALERRIKO IRRATIA, *Nafarroako euskaldunen mintzoak (II)*, Nafarroako Gobernua, 1993.
- GARRALDA, Z., “El euskera en Sarasaitzu”, *Euskal Esnalea*, Donostia, 1911.
- GARRALDA, F., “Zer da?” (92-93 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1915.
- , “Zer da?” (111 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1915.
- , “Izkirimiriak” (112 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1915.
- , “Satorrak” (88 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1917.
- , “Su-ondoko pipitakien goxakiara” (107-108 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1917.
- , “Borda bidean” (139-140 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1917.
- , “Kontu bat” (218 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1917.
- , “Xei andia” (28-29 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1920.
- , “Izkirimiriak” (164 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1920.
- , “Kuba'rik Muskilda'ra” (106-108 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1921.
- , “Kalesa zer den” (81-85 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1923.
- , “Abelgorriak” (21-25 orr), *Euskal Esnalea*, Donostia, 1925.
- IRIBARREN, J. M., *Vocabulario navarro (nueva edición preparada y ampliada por Ricardo Ollagüindia)*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea, 1984.
- LAN TALDEA, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak - zaraitzera*, Deustuko Unibertsitatea (Deiker), Euskal Ikaskuntzen Institutua, Bilbo, 1997.
- LIZARRAGA, J., *Doctrina crhistioarén cathechima*, Diput. Foral de Navarra, Inst. Príncipe de Viana y Euskaltzaindia, Iruñea, 1979.
- MITXELENA, K., “Un vocabulario aezcoano, salacenco y roncalés preparado por el príncipe Bonaparte”, *Boletín de los Amigos del País*, Donostia, 1958.
- , “Notas fonológicas sobre el salacenco”, *ASJU*, I, 1957.
- , “Un catecismo salacenco”, *FLV*, 39, 1982.
- SATRUSTEGI, J. M., *Euskal testu zaharrak - Zaraitzu (1780)*, Euskaltzaindia, 1987.
- , “Zaraitzuko euskararen lekukoak”, *Luis Villasanteri Omenaldia. Iker*, 6, Euskaltzaindia, 1992.
- YRIZAR, P. de, *Morfología del verbo auxiliar bajo navarro oriental (III)*, Euskaltzaindia, 2002.

ESKUIZKRIBUAK

OTSAGI (OCHAGAVIA), 1834:

Doctrina cristiana en bascuence, escrita en 1834 y añadida años anteriores con varias preguntas y respuestas necesarias y principalmente sobre la misa, confesion y comunión. Del Mro. de Ochagavía Juan Marco Juanco. Cristioen Doctrinaren deklaracioa pregunta eta errespuestaequi. Bonaparte printzearen testamentariako eskuizkribua, Nafarroako Diputazioaren Artxibo Orokorrean.

EAURTA (JAURRIETA), 1869:

Jesucristo gure Jaunaren Evangelio sandua Según San Mateo. Don Pedro José Samper, Eaurtaco apez Ssaunac, Aita Amaten erdaratic Eaurta bereco uscarala itzulia - 1869. Bonaparte printzearen testamentariako eskuizkribua, Nafarroako Diputazioaren Artxibo Orokorrean.

Hona, itzulpenerako, Samperrek erabili zuen testua:

“Nuevo Testamento - Traducido de la vulgata latina teniendo a la vista los textos originales, por el P. José Miguel Petisco, S. J., dispuesta y publicada por el Ilmo. Sr. D. Félix Torres Amat”.

Kontsultarako erabili dugun argitarapena, berriz, honako hau:

“5ª edición. Editorial Apostolado de la Prensa, S. A. Madrid, 1960”

LABURPENA

Saio honen aurreko hiruretan Eaurtako herrian bildu materialak hona ekarri ondoren, laugarren honetan Otsagin bilduriko beste zenbaiti egin diogu leku, ustez era erraz samarrean aurkezturik. Herri honi eskainiriko ahaleginak, hala ere, jarraipena izango du ‘(5 - Otsagi: ahozko testuak)’ azpiztitulua eman diogun saio berri baten bitartez, non gure informatzaileak hainbat gairi buruz –hizkuntzarekin, etnologiarekin eta folkloarearekin loturikoak gehienak, baina baita bestelakoak ere–, mintzatuko diren. Zaraitzuko euskara, oroitarazi nahi dugu, Louis-Lucien Bonaparte printze euskaltzaleak egindako mapa zoragarrian, ekialdeko behe-nafarreraren esparruan kokaturik agertzen da, horretarako arrazoi nagusienetarik bat, antza, errespetuzko alokutibotasunaren erabilera izaki, ekialdeko euskalkien ezaugarri.

RESUMEN

Tras aportar, en las tres entregas anteriores, datos recogidos en Jaurrieta, en esta cuarta hemos dado entrada a materiales procedentes de Ochagavía, presentados, creemos, de forma asequible. El trabajo dedicado al habla de este pueblo tendrá, además, su prolongación a través de otra entrega que substituiremos ‘(5 - Otsagi: ahozko testuak)’, en la que nuestros informadores abordarán temas diversos, relacionados principalmente con el euskara, la etnografía y el folclore. El euskara de este valle, volvemos a recordar, fue incluido por el vascófilo príncipe Louis-Lucien Bonaparte, en su meritísimo mapa, dentro del dialecto bajo-navarro oriental, siendo, al parecer, una de las razones de mayor peso para tal inclusión el empleo en dicho euskara de la alocución respetuosa, común a los dialectos orientales.

RÉSUMÉ

Après l’apport, dans les trois travaux antérieurement fournis, des données recueillies à Jaurrieta, nous avons fait entrer dans ce quatrième travail, du matériel provenant d’Ochagavía, présenté, nous pensons, d’une forme accessible. Le travail consacré au parlé de village aura, de plus, une prolongation au travers d’un autre travail que nous sous-titrerons ‘(5 - Otsagi: ahozko testuak)’, où nous, informateurs, aborderons des thèmes divers, ayant principalement relation avec l’euskera, l’ethnographie et le folklore. L’euskara de cette vallée, nous le rappellerons encore une fois, fut inclus par le prince bascophile Louis-Lucien Bonaparte, dans sa carte très méritoire, au sein du dialecte basnavarrais oriental, étant, paraît-il, une des raisons de plus grand poids pour une telle inclusion, l’emploi dans ledit euskara de l’allocution respectueuse, commune aux dialectes orientaux.

ABSTRACT

After offering information collected in Jaurrieta in the last three instalments, this fourth instalment deals with material from Ochagavía, presented, we believe, in simple terms. The study of the spoken language from this village is to be extended to a further instalment subtitled ‘(5 - Otsagi: ahozko testuak)’.

in which our sources shall centre on different subjects, mainly related to Basque language, ethnography and folklore. The Basque language from this valley, it should be remembered, was included within the Eastern “Basse Navarre” (Lower Navarran) dialect by the scholar of Basque, Prince Louis-Lucien Bonaparte in his commendable map. One of the main reasons for such a decision was, it would appear, the use in this version of the language of the respectful speech forms common to Eastern dialects.